

Theatrum historiae 30 (2022)

DOI:10.46585/th.2022.30.02

Mediálny obraz hromadného posadnutia v Morzine v rakúskej tlači¹

Peter ONDREIČKA

Abstract: This paper describes the mass possession in Morzine in the mid-nineteenth century. The main aim is to analyse how the contemporary media reflected such a case of possession. Contemporary articles presented six discourses. In the first discourse, we can find descriptions of Morzine as a remote area where superstitions still survived. The second discourse is a reflection of Morzine as a wonder or sensation. The next discourse focuses on the description of the condemnation of Morzine as a case of superstitions belonging to the past. The case of Morzine as a disease of women is presented in the fourth part of the study. The last two discourses focus on the medical context of the case and the connection of the symptoms to Christianity.

Key words: possession, epidemic, newspapers, Savoy, witchcraft, symptoms

V rokoch 1857 až 1868 sa v dedine Morzine ležiacej v savojskej provincii Chablais udial prípad údajného hromadného posadnutia. Prípad v Morzine bol viackrát ananzovaný v odbornej literatúre. Cieľom tejto štúdie je analyzovať mediálny obraz tohto prípadu. Štúdia sa zameriava na spôsobom, akým uchopili morzinský prípad periodiká vychádzajúce na území Rakúska v druhej polovici 19. storočia. Analyzovať budeme 25 článkov z rokov 1858 až 1865. Našou snahou bude zamerať sa na spôsob, akým tieto periodiká vnímali prípad v Morzine a ako celý prípad hodnotili. Na základe rozboru určíme základné interpretácie udalostí v Morzine a zasadíme ich dobového kontextu zmien v medicíne v 19. storočí. Ukážeme, ktoré informácie noviny zaujali najviac a akým spôsobom sa ich snažili prezentovať čitateľovi. Porovnáme pohľady periodík a ukážeme rozdiely v ich interpretácií. Pri písaní štúdie sme využili digitalizovanú zbierku periodík *Anno – Historische Zeitungen und Zeitschriften* vytvorenú Österreichische Nationalbibliothek.

1 Táto štúdia vznikla v rámci projektu Špecifického vysokoškolského výskumu 2021–260 607 01 (Sociálne antropologický výskum) riešeného na Fakulte humanitných štúdií UK.

Počas analýzy článkov bolo možné identifikovať niekoľko diskurzov, preto sme štúdiu rozdelili do jednotlivých častí. V každej časti opíšeme, ktoré média a akým spôsobom sa pohybovali v konkrétnom diskurze. Postupne analyzujeme tieto súvislosti. Preto sa nebudeme zaoberať každým článkom samostatne, ale jednotlivé podkapitoly majú formu analýzy jedného kontextu. Jeden článok tak môže byť analyzovaný v rámci viacerých diskurzov a v rôznych častiach štúdie.

Posadnutie v Morzine

Celkovo malo byť počas trvania prípadu posadnutých až 290 osôb.² Posadnutie malo začať v marci 1857, keď dve dievčatá, Peronne Tavernier a Marie Plagnat, pripravujúce sa na prvé sväté prijímanie, dostali záchvaty. V septembri už 13 dievčat vo veku 10 až 22 rokov trpelo podobnými symptómami.³ Dievčatá totiž svoje symptómy prezentovali často verejne a tak začal počet „posadnutých“ vzrastať. Posadnuté osoby požadovali exorcizmus a tvrdili, že boli očarované. Príznaky počas celej doby tohto prípadu vykazovali predovšetkým mladé dievčatá. Viacero osôb obvinili z čarodejníctva. Išlo výhradne o mužov.⁴ Prípravu dievčat na sviatosť prijímania mal na starosti Abbé Favre. Často hovoril o diabloch, satanovi a ako uvádza historička Ruth Harris dievčatá vyslovene strašil. Najviac sa sústredil na Peronne Tavernier.⁵

Už v roku 1857 sa o exorcizmus pokúsil Abbé Pinguet. Jeho žiadosť o povolenie exorcizmu však biskup za Annecy najprv zamietol. Farár ale vykonával exorcizmus aj bez biskupovho povolenia.⁶ Sardínska vláda kňazovi zakázala vykonávanie exorcizmu a po anexii Savojska Francúzskom ho úrady donútili v roku 1860 s vyhánaním prestať.⁷ Od tohto momentu sa „posadnutie“ začalo šíriť rýchlejšie a v roku 1861 dosiahol počet osôb vykazujúcich známky „posadnutia“ 200.⁸ Osoby s príznakmi vyšetروvali aj lekári. Lokálny lekár už v roku 1857 stanovil diagnózu ako démonomániu, resp. démonopatiu a v roku 1860 túto diagnózu upravil ďalší lekár, doktor Arthaud z blázince v Lyone, na hysterio-démonopatiu. Ďalší lekár Kuhn označil posadnuté ženy v Morzine za hysterické.⁹ Démonománia mala

2 Brian LEVACK, *The Devil Within: Possession and Exorcism in the Christian West*, New Haven 2013, s. 228.

3 Judith DEVLIN, *The Superstitious Mind: French Peasants and the Supernatural in the Nineteenth Century*, New Haven – London 1987, s. 136.

4 B. LEVACK, *The Devil Within*, s. 186.

5 Ruth HARRIS, *Possession on the Borders: The „Mal de Morzine“ in Nineteenth-Century France*, *The Journal of Modern History* 69, 1997, s. 459.

6 Catherine-Laurence MAIRE, *Les Possédées de Morzine: 1857–1873*, Lyon 1981, s. 11.

7 Ibidem, s. 19.

8 R. HARRIS, *Possession*, s. 451.

9 C. MAIRE, *Les Possédées*, s. 12.

byť formou monománie, diagnózy v 19. storočí používanej na označenie obsesie zameranej na jednu konkrétnu vec. Neskôrší autori, ako Charcot, označenie údajného posadnutia ako formu monománie zavrholi a preto používali termín demonopathia.¹⁰ Jean-Martin Charcot v práci *Les démoniaques dans l'art* z roku 1887 síce neposkytol v uvedenom diele presnú definíciu, ale z kontextu vyplýva, že ako démonopathia bol ozančovaný chorobný stav interpretovaný postihnutými ako posadnutie. Hystéria mala byť podľa francúzskych lekárov najčastejšiou príčinou démonopathie.¹¹ Podľa Cavaliera v prípade Morzine zohrala svoju úlohu neuróza, preto bola táto epidémia označovaná ako hystero – démonopathia.¹² Charcot nepovažoval hystériu za jedinú príčinu démonopathie. Mohli ju spôsobiť aj epilepsia, hypochondria a ďalšie choroby.¹³

Abbé Pinguet 30. septembra 1860 z kazateľnice vyhlásil, že nejde o posadnutie, ale o chorobu a je potrebné počúvať lekárov. Jeho vyhlásenie spôsobilo značnú nespokojnosť farníkov, ktorí z vypuknutia hromadného posadnutia obviňovali kúzelníkov. O niekoľko mesiacov neskôr, 20. apríla 1861, dokonca dav ozbrojený vidlami a sekerami napadol zástupcu starostu označeného ako kúzelníka. Francúzska vláda sa preto rozhodla zasiahnuť.¹⁴ Vyriešenie prípadu dostal od francúzskej vlády na starosti Adolphe Constans, francúzsky *inspecteur général des asiles des aliénés* (generálny inšpektor psychiatrických liečební). V roku 1863 sa zdalo, že jeho opatrenia mali účinok a väčšina postihnutých sa vyliečila.¹⁵ V roku 1864 sa v dňoch 30. apríla a 1. mája príznaky objavili u 90 žien počas návštevy arcibiskupa z Annecy Monseigneur Magnina, ktorý prišiel zabezpečiť prijímanie. Ako uvádza Judith Devlin, v tomto období sa prejavila masová hystéria.¹⁶ Magnin však odmietol žiadosť posadnutých žien o vykonanie exorcizmu.¹⁷ Constans sa vrátil s vojakmi a žandármi, čo spôsobilo útek viacerých žien do Švajčiarska. Úrady zmenili taktiku a postup Constansa bol miernejší. Zabezpečil vyučovanie obyvateľov Morzine a zároveň im dal príležitosť na rozptýlenie organizovaním verejných tancovačiek. Nakoniec vojaci vyslaní potlačiť šíriacu sa „epidémiu“ pomáhali dedičanom aj so žatvou.¹⁸ Komunita prestala postupne brať prejavy posadnutia vážne. Masové záchvaty zanikli už v roku 1865.¹⁹ V 70. rokoch už

10 Jean CÉARD, *Démonologie et Démonopathies au temps de Charcot*, Histoire des sciences médicales 28, 1994, s. 337.

11 Jean-Martin CHARCOT – Paul RICHER, *Les démoniaques dans l'art*, Paris 1887, s. 91.

12 Caliste CAVALIER, *Etude medico-psychologique sur la croyance aux sortilège*, Montpellier 1868, s. 323.

13 J. CHARCOT – P. RICHER, *Les démoniaques*, Paris 1887, s. 91.

14 C. MAIRE, *Les Possédées*, s. 18.

15 R. HARRIS, *Possession*, s. 452.

16 J. DEVLIN, *The Superstitious Mind*, s. 137.

17 C. MAIRE, *Les Possédées*, s. 19.

18 R. HARRIS, *Possession*, s. 452.

19 C. MAIRE, *Les Possédées*, s. 20.

trpelo krčmi len niekoľko jednotlivcov.²⁰ Constans o svojom pôsobení v Morzine spísal v roku 1861 správu.²¹ Keďže sa v predkladanej štúdií zameriavame na mediálny obraz prípadu, rozhodli sme sa ju do štúdie nezahrnúť.

Devlin interpretovala chovanie údajne posadnutých v Morzine ako vzburu voči autorite a snahu chudých a nevypočutých získať významnejšie postavenie v komunite, resp. ako kompenzáciu ich zlého a slabého postavenia v spoločnosti.²² Aj nezasiahnutí obyvatelia podporovali posadnutých v ich viere a konaní. Štátne autority chceli problém vyriešiť najprv zastrašovaním. „Epidémiu“ zastavil až Constans. Jeho opatrenia mali skôr sociálny a politický charakter. Neboli založené na liečbe, ale fungovali.²³ Podľa Portera Morzine ukázalo, ako sa ľudové zvyklosti môžu stať nástrojom pri vyjadrení lokálnych protestov a nespokojnosti. Zároveň sa podľa neho prejavila schopnosť niektorých osôb, pochádzajúcich z nižších vrstiev, využiť prežívajúce tradície vo svoj prospech.²⁴ Podobne Weber tvrdí, že prípady posadnutia alebo zjavení v 19. storočí dávali prostému ľudu pocit významnosti a sily. Predstavovali príležitosť na odpor a vzrušenie v otupenej rutine. To podľa Webera vysvetľuje aj dôvod, prečo väčšina postihnutých v Morzine boli ženy a deti. Išlo totiž o najzanedbanejšie skupiny spoločnosti.²⁵ Zlú sociálnu situáciu si kompenzovali údajne posadnutí rôznymi výhodami. Napríklad posadnutosť sa v 19. storočí niekedy prejavovala odmietaním lokálnych pokrmov a vyžadovaním pochutín spojených s luxusnejším životom v mestách, napr. čokolády.²⁶ Tento jev sa vyskytoval aj v prípade Morzine.²⁷

Historický kontext

Morzine je obec ležiaca v aj dnes relatívne odľahlej alpskej doline. V 19. storočí išlo o chudobné savojské sídlo.²⁸ V Morzine podľa cenzu v roku 1854 žilo 2284 ľudí. Veľká časť z nich sa živila ako sezónni alebo migrujúci pracovníci.²⁹ Tento spôsob života bol spôsobený

20 R. HARRIS, *Possession*, s. 452.

21 Adolphe CONSTANS, *Relation sur une épidémie d'hystéro démonopathie*, Paris 1863, s. 130.

22 J. DEVLIN, *The Superstitious Mind*, s. 136.

23 *Ibidem*, s. 138.

24 Roy PORTER, *The Disenchantment of the World in the Nineteenth Century*, in: Bengt Ankarloo – Stuart Clark (eds.), *Witchcraft and Magic in Europe: The Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Philadelphia 1999, s. 260.

25 Eugen WEBER, *Religion and Superstition in Nineteenth-Century France*, *The Historical Journal* 31, 1988, s. 412.

26 Jan GOLDSTEIN, *Hysteria Complicated by Ecstasy: The Case of Nanette Leroux*, Princeton 2010, s. 126.

27 R. HARRIS, *Possession*, s. 464.

28 J. DEVLIN, *The Superstitious Mind*, s. 136.

29 R. HARRIS, *Possession*, s. 456.

najmä živobytím založeným na poľnohospodárstve v značne hornatom regióne. Už od 18. storočia začali obyvatelia Savojska migrovať za prácou do iných oblastí. Za prácou odchádzali predovšetkým chlapci a muži. Z 2284 obyvateľov v 50. rokoch 19. storočia asi 400 až 500 mužov dlhodobo pracovalo v Ženeve alebo iných oblastiach a do Morzine sa vracali len zriedkavo.³⁰ Vo švajčiarskych a francúzskych Alpách vlastnila pôdu v polovici 19. storočia veľká väčšina rodín. Tieto farmy boli odkázané predovšetkým na neplatenú prácu členov rodiny. Väčšina z týchto rodinných fariem mala menej ako päť hektárov. Aby sa tieto rodiny užívali, využívali viacero zdrojov príjmov a činnosti ako obchod, ručná výroba a pod. Alpské dediny si zachovali ako hlavný zdroj obživy roľníctvo aj počas 20. storočia. Migrácia bola hlavnou reakciou obyvateľov alpských dedín na príliš pomalé zmeny v ekonomike týchto oblastí.³¹

Morzine sa dotkli politické udalosti spojené s procesom zjednocovania Talianska. Na Apeninskom polostrove po roku 1849 rozšírilo svoj vplyv Rakúsko. V priamej držbe malo Benátsko a Lombardiu, vedľajšie línie Habsburgovcov vládli v Toskánu a Modene a na Rakúsku boli úplne závislé Parma a Kráľovstvo obojakej Sicílie. Jediným štátom s domácou vládnuou dynastiou bolo Sardínske kráľovstvo zahŕňajúce aj územie Savojska. V 50. rokoch 19. storočia zažilo Sardínske kráľovstvo hospodársky rozmach.³² Počas zjednocovania Talianska Camillo Cavour, premiér Sardínskeho kráľovstva, navrhol v januári 1860, aby mužské obyvateľstvo Toskánska, Parmy, Modeny a pápežského štátu v plebiscite rozhodlo o spojení rozdrobených talianskych štátov. Francúzsky cisár si však pre súhlas s uskutočnením plebiscitu vymohol podmienku, že o svojom osude budú môcť rozhodnúť aj obyvatelia Nice a Savojska. V apríli roku 1860 tak obyvatelia týchto území odhlasovali pripojenie k Francúzsku a Francúzsko celý región v rovnakom roku anektovalo.³³ Prechod pod francúzsku vládu sa uskutočnil asi rok pred vrcholom kolektívnej posadnutosti a reflektovali ho aj dobové periodiká. V končenom dôsledku viedla táto zmena aj k vyslaniu Dr. Constansa do Morzine a ukončeniu „epidémie“.

Morzine nebolo jediným prípadom hromadného posadnutia v 19. storočí, avšak predstavuje prípad najznámejší.³⁴ Podobne ako v Morzine, aj v iných prípadoch hromadných posadnutí pripisovali postihnutí vinu za posadnutie očarovaniu. Takéto obvinenia však

30 Ibidem, s. 455–456.

31 Fernando COLLANTES, *Farewell to the peasant republic: industrialisation and the economic transformation of mountain regions in Western Europe, 1815–1930*, *The Agricultural History Review* 54, 2006, s. 263–271.

32 Aleš SKŘIVAN – Váslav DRŠKA – František STELLNER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648–1914*, Praha 1994, s. 161.

33 A. SKŘIVAN – V. DRŠKA – F. STELLNER, *Kapitoly*, s. 164.

34 J. DEVLIN, *The Superstitious Mind*, s. 136.

v 19. storočí nevedli k prenasledovaniu čarodejníc a boli svetskými autoritami potlačené. Aj keď sa hromadné posadnutia v 19. storočí vyskytovali, išlo najmä o prípady z prvej polovice 19. storočia. Levack poznamenal, že k posadnutosti v Morzine došlo v relatívne neskorom období. Zároveň však dodáva, že nešlo o posledný prípad tohto typu (napr. Verzegnis vo Furlansku 1878) v 19. storočí.³⁵

V dobe morzinského prípadu sa prejavovali viaceré transformačné procesy spoločnosti. Od konca 17. storočia sa zväčšovala priepasť medzi zbožnosťou elít a ľudovou zbožnosťou. V prípade elít sa do popredia dostávali racionálnejšie prvky viery. V 18. storočí sa tieto rozdiely ešte zväčšili, najmä medzi vidiekom a osvietensky zmýšľajúcimi mešťanmi.³⁶ Od konca 18. storočia sa začala v spoločnosti prejavovať sekularizácia.³⁷ Vo Francúzsku predstavovala zlomový bod Veľká francúzska revolúcia.³⁸ V súvislosti s modernizáciou spoločnosti a ďalšími, s ňou spojenými javmi ako urbanizácia, industrializácia a rast úrovne vzdelanosti, sa znižoval význam náboženstva. S tým bol spojený pokles vplyvu cirkvi. Klesala tiež miera účasti na jednotlivých náboženských aktivitách.³⁹ Cirkev ustupovala do vidieckych oblastí, zatiaľ čo mestá sa postupne stali centrami odlúčenia od cirkvi.⁴⁰ Obyvateľov Morzine predstavili periodiká ako rozumných a zbožných ľudí.⁴¹ Aktívnejšia zbožnosť a s tým spojená hlbšie zakorenená viera obyvateľov Morzine mohla prameniť z polohy obce. Morzine leží v relatívne odľahlom a ťažšie prístupnom regióne. Harris tiež argumentuje, že Chablais v období protireformácie v 16. a 17. storočí predstavovalo oblasť brániacu reformácií šíriacej sa z kalvínskej Ženevy, vzdalenej od Morzine asi 50 kilometrov.⁴² Oblasť Chablais sa najmä v 17. storočí stala epicentrom konfliktu medzi katolíckou cirkvou a protestantizmom. Obe vierovyznania sa snažili obrátiť obyvateľstvo na svoju stranu.⁴³ V Ženeve sa v roku 1536 usadil Ján Kalvín, jedna z najvýznamnejších osôb reformácie, a zostal v nej až do konca života. Vďaka jeho aktívnej činnosti sa Ženeva v polovici 16. storočia stala medzinárodným centrom reformácie.⁴⁴ Následkom bolo

35 B. LEVACK, *The Devil Within*, s. 229.

36 Tomáš MALÝ, *Smrt a spása mezi tridentinem a sekularizací*, Brno 2010, s. 33.

37 Jiří HANUŠ, *Tradice českého katolicizmu ve 20. stolotí*, Brno 2005, s. 22.

38 René RÉMOND, *Náboženství a společnost v Evropě*, Praha 2003, s. 154–155.

39 Zdeněk NEŠPOR, *Ne/náboženské naděje intelektuálu*, Praha 2008, s. 31.

40 Hugh MCLEOD, *Náboženství a lidé západní Evropy 1789–1989*, Brno 2007, s. 100–113.

41 (Linzer) Tages-Post, č. 96, s. 4; Ost-Deutsche Post, č. 266, s. 1.

42 R. HARRIS, *Possession*, s. 458.

43 Allan TULCHIN, *Church and State in the French Reformation*, *The Journal of Modern History* 86, 2014, s. 851.

44 *Ibidem*, s. 836.

presťahovanie sídla biskupa ženevskej diecézy do Annecy. V rokoch 1602 až 1622 bol biskupom Francois de Sales, jedna z popredných osobností katolíckej protireformácie.⁴⁵

V Morzine sa prejavili prvky ľudovej viery pretrvávajúce z predchádzajúceho obdobia vo forme obvinenia z čarodejníctva. Aj keď prenasledovanie čarodejníc vo Francúzsku ustúpilo už počas 17. storočia, viera v čarodejnice, resp. očarovanie alebo posadnutie spôsobené čarodejnicou, podobne ako v iných európskych krajinách, pretrvala. Rozšírenie viery v čarodejnice a očarovanie vo Francúzsku 19. storočia bolo spojené s rozšírením jednotlivých konfesíí. Viera a strach z čarodejníc boli vo väčšine oblastí s dominujúcim protestantským obyvateľstvom slabšie. Naopak, ostali veľmi silné v protestantských oblastiach obývaných kalvínmi a v katolíckych komunitách.⁴⁶ V 19. storočí sa údajné posadnutia dostali do pozornosti lekárov. V tomto období zároveň začali vznikať liečebne pre choromyselných, ktorých cieľom nebola iba ich separácia od spoločnosti, ale aj ochrana a liečba choromyselných.⁴⁷ Za zakladateľa modernej psychiatrie je často považovaný francúzsky lekár Philippe Pinel (*1745–†1826). Vo vzťahu k prípadom posadnutia tvrdil, že šialenstvo nie je spôsobené posadnutím diablom, ale má iný pôvod (napr. v náboženskom fanatisme, obsesívnej láske a pod.).⁴⁸ Prípady posadnutia začali byť interpretované ako príznak choroby. V prípade osôb vykazujúcich príznaky duševnej choroby v 19. storočí bola častou diagnózou hystéria. Hystéria začala byť používaná na označenie širokej škály diagnóz a symptómov. Tým sa sústredenie lekárov prenieslo na nepsychotických pacientov liečených najmä neurológmi ako Jean-Martin Charcot.⁴⁹ Aj samotné periodiká, ako uvidíme ďalej, označovali Morzine za epidémiu či chorobu. Zároveň niektorí doboví lekári označili Morzine za hystero-démonopatiu.

45 Ibidem, s. 851.

46 Marijke GIJSWIJT-HOFSTRA, *Witchcraft after Witchtrials*, in: Bengt Ankarloo – Stuart Clark (eds.), *Witchcraft and Magic in Europe: The Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Philadelphia 1999, s. 118; Owen DAVIES, *Witchcraft accusations in France, 1850–1990*, in: Owen Davies – Willem De Blécourt (eds.), *Witchcraft continued: Popular magic in modern Europe*, Manchester 2004, s. 109.

47 Phillipe HUGUELET, *Religion/Spirituality and Psychosis*, in: Phillipe Huguélet– Harold Koenig (eds.), *Religion and Spirituality in Psychiatry*, Cambridge 2009, s. 67.

48 Herman WESTERINK, *Demonic possession and the historical construction of melancholy and hysteria*, *History of Psychiatry* 25, 2014, s. 336.

49 George MORA, *Renaissance Conception and Treatments of Madness*, in: Edwin Wallace – John Gach (eds.), *History of psychiatry and Medical Psychology*, New York 2008, s. 237

Charakteristika zdrojov

Články zahrnuté v tejto štúdií vyšli v rokoch 1857 až 1865. V prípade novín (*Linzer Tages-Post*⁵⁰, *Neues Wiener Journal*⁵¹, *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*⁵², *Ost-Deutsche Post*⁵³ a *Innsbrucker Nachrichten*⁵⁴ vydali periodiká dva až štyri články.

Najdôslednejší a najdetailnejší opis udalostí ponúkli *Ost-Deutsche Post*, (*Linzer Tages-Post* a *Gemeinde-Zeitung. Unabhängiges politisches Journal* (ďalej len „*Gemeinde-Zeitung*“). V roku 1865 vydali spolu sedem článkov zachytávajúcích začiatok morzinskej „epidémie“. Texty článkov sú do veľkej miery zhodné, avšak vyskytlo sa aj niekoľko rozdielov, na ktoré v texte poukážeme. Rozdiely je možné nájsť aj v rozložení článkov. Kým *Ost-Deutsche Post* priniesli jeden dlhý článok (najdlhší zo skúmaných článkov) vydaný 26. septembra 1865, *Gemeinde-Zeitung* a (*Linzer Tages-Post* publikovali podobný text v troch oddelených článkoch. Tie sa líšili aj v mieste, kde text článku skončil a pokračoval v ďalšom čísle. Ako uvidíme, miesto textu, kde článok skončil, mohlo slúžiť na zvýraznenie niektorých informácií.

Články pochádzajú z viacerých rokov trvania údajnej posadnutosti. Prvé články vyšli v roku 1858, teda zhruba rok po začiatku celého prípadu. Zdá sa, že potom sa tlač vychádzajúca na území habsburskej monarchie o udalostiach v Morzine na čas odmlčala. Ďalšie články sa v novinách objavili v roku 1864, najmä v súvislosti s činnosťou Dr. Constansa. Posledné články zahrnuté do štúdie vyšli v roku 1865. Zatiaľ čo v prvých článkoch z roku 1858 sa nachádzalo len málo detailov opisujúcich začiatok hromadného posadnutia, články z roku 1865 boli omnoho podrobnejšie, uviedli aj mená, konkrétne situácie, kedy došlo k prvým záchvatom a ďalšie informácie. Tieto texty zároveň prvý raz priniesli detailný opis začiatku morzinského prípadu a chronologický priebeh morzinskej „epidémie“ posadnutia.

Článok v *Ost-Deutsche Post* vyšiel pod názvom *Ein „besessenes“ Dorf* (Posadnutá dedina) a v *Gemeinde-Zeitung* mali všetky tri po sebe nasledujúce články názov *Vom Teufel besessen*

50 Tento denník vychádzal v rokoch 1866 až 1944 v Linzi (Helmut LANG, *Österreichische Retrospektive Bibliographie (ORBI)*, Reihe 2, Band 2, München 2003, s. 300).

51 Vychádzal v rokoch 1893 až 1939 denne vo Viedni (Helmut LANG, *Österreichische Retrospektive Bibliographie (ORBI)*, Reihe 2, Band 3, München 2003, s. 62).

52 Vychádzali vo Viedni v rokoch 1862 až 1890 trikrát týždenne, v rokoch 1874–1875 a 1876–1890 denne (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 2, s. 250).

53 Periodikum vychádzajúce vo Viedni v rokoch 1848 až 1866 denne. Centralistický denník, zástanca tzv. großdeutsch (veľkonemecký) smeru, ktorý presadzoval spojenie všetkých nemecky hovoriacich teritórií do jednej krajiny (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 3, s. 173).

54 *Innsbrucker Nachrichten* vychádzali v rokoch 1854 až 1945, najskôr každý pracovný deň, v rokoch 1914 až 1916 dva krát denne. Od roku 1917 s dodatkom *Unabhängiges Tagblatt für Tirol und Voralberg*. Od roku 1938 boli orgánom strany NSDAP (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 2, s. 372).

(Diablom posadnutí).⁵⁵ *Linzer Tages-Post* nazvali všetky tri články *Die Teufel in Morzine* (Čerti v Morzine).⁵⁶ Články v iných periodikách vyšli pod rôznymi názvami. *Fremden-Blatt*⁵⁷ nazvali článok jednoducho *Besessene*.⁵⁸ Prvý článok vydaný v *Ost-Deutsche Post* bol pomenovaný *Vierzig besessene Mädchen* (Štyridsať posadnutých dievčat).⁵⁹ V *Grazer Zeitung*⁶⁰ vyšiel článok pod názvom *Eine entsetzliche Frauenkrankheit* (Príšerná choroba žien)⁶¹, v *Innsbrucker Nachrichten* pod názvom *Die Spuckerei*⁶², v *Morgen-Post*⁶³ pod názvom *Die Spuckgeisterei* (Strašenie)⁶⁴. Vo viacerých prípadoch nemal článok titul.

Analyza reflexie Morzine v dobových periodikách

1. Odľahlé a romantické prostredie Morzine

Už v úvode niektorých článkov sme identifikovali prvý diskurz. Časť článkov ešte pred uvedením konkrétnych detailov morzinských udalostí upozornila na fakt, že Morzine je relatívne odľahlá obec. *Deutsche Allgemeine Zeitung*⁶⁵ predstavili Morzine takto: „*Dedina sama je celkom od sveta odstrihnutá. Žiaden cudzinec nevkrôčil na toto územie.*“⁶⁶ Podobne *Innsbrucker Nachrichten* napísali, že ľudia v Morzine boli odrezaní od ostatného sveta.⁶⁷

Z ďalších textov nepriamo vyplýva snaha vykresliť polohu Morzine romanticky. *Gemeinde-Zeitung* v prvom z trojice článkov z roku 1865 písali o umiestnení Morzine v malej doline dookola obkolesenej veľmi vysokými a husto zalesnenými kopcami. Jedným dychom

55 *Ein besessenes Dorf*, *Ost-Deutsche Post* 1865, č. 266, s. 1; *Vom Teufel besessen*, *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal* 1865, č. 31, s. 6.

56 *Die Teufel in Morzine*, (*Linzer*) *Tages-Post* 1865, č. 96, s. 4; *Die Teufel in Morzine*, (*Linzer*) *Tages-Post* 1865, č. 104, s. 3; *Die Teufel in Morzine*, (*Linzer*) *Tages-Post* 1865, č. 108, s. 3.

57 Vychádzal v rokoch 1847 až 1919 vo Viedni denne, od roku 1866 dva krát denne (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 2, s. 276).

58 *Besessene*, *Fremden-Blatt* 1864, č. 146, s. 6.

59 *Vierzig besessene Mädchen*, *Ost-Deutsche Post* 1858, č. 203, s. 3.

60 Pôvodne *Grätzer Zeitung*. Vychádzali v rokoch 1787 až 1866 najskôr štyrikrát týždenne, neskôr denne a potom dvakrát denne v Grazi (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 2, s. 308).

61 *Eine etnsefliche Frauenkrankheit*, *Grazer Zeitung* 1864, č. 120, s. 3.

62 *Die Spuckgeisterei*, *Innsbrucker Nachrichten* 1858, č. 214, s. 1696.

63 Vychádzali vo Viedni v rokoch 1854 až 1886 ako denník (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 2, s. 503).

64 *Die Spuckgeisterei*, *Morgen-Post* 1858, č. 258, s. 2.

65 Vychádzali v Lipsku v rokoch 1845 až 1859 (Österreichische Nationalbibliothek, *Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften*, dostupné online z URL: <https://anno.onb.ac.at/info/dea_info.html>, [cit. 27. 7. 2019]).

66 „*Das Dorf selbst ist völlig von der Welt abgeschnitten; kein Fremder betritt diese Gegend.*“ *Deutsche Allgemeine Zeitung* 1858, č. 207, s. 2.

67 „[...] *von der übrigen Welt ganz abgesonderten Leute übrig* [...]“ *Innsbrucker Nachrichten* 1858, č. 201, s. 1597.

autor dodal, že obyvatelia Morzine boli prísni, ale usilovní.⁶⁸ *Ost-Deutsche Post* v úvode dlhého článku predstavili čitateľovi cestu vedúcu do Morzine. Dostať sa tam dalo pešou chôdzou po poľnej ceste asi dve hodiny od biskupského sídla Annecy. Nad dedinou sa vypínal husto zalesnený kopec ohraničujúci Morzine z južnej strany.⁶⁹ Podobný opis uverejnili aj (*Linzer*) *Tages-Post*.⁷⁰ *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*⁷¹ zase o Morzine písali ako dedine obkolesnej „divokými romantickými horami“.⁷²

Linzer Tages-Post a *Ost-Deutsche Post* vykreslili obyvateľov Morzine ako rozumných a čestných, avšak nápadne nábožensky založených ľudí.⁷³ *Gemeinde-Zeitung* označili obyvateľov za prísnych a usilovných.⁷⁴ Citovali Dr. Constansa a uviedli, že dôstojný výraz tváre Morzinčanov odrážal okolitú drsnú prírodu.⁷⁵

Väčšinu periodík vyzdvihujúcich odľahlosť a romantické prostredie Morzine môžeme zaradiť do skupiny médií bez zjavnej afinity alebo ideologického vyhranenia. Vnímkom je najmä klerikálne *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*. Romantické prostredie mohlo slúžiť na umocnenie dojmov čitateľa. Morzine si mal čitateľ predstaviť ako malú odľahlú obec medzi zalesnenými horami. Môžeme usudzovať, že práve odľahlosť Morzine interpretovali doboví autori ako jeden z dôvodov prežívania povier. Články vyzdvihujúce odľahlosť Morzine zároveň prisudzovali, ako uvidíme v kapitole 3, vieru v posadnutosť poverčivosti alebo zaostalosti Morzinčanov.

2. Morzine ako zdroj senzácie

Najvýraznejšie sa pri informovaní o Morzine v dobových periodikách vyskytla snaha vnímať túto udalosť ako zaujímavosť a senzáciu. Prvý článok o Morzine publikovala *Die Presse*⁷⁶ v auguste roku 1858 v rubrike *Vermischtes* (Zmiešané).⁷⁷ Morzine opisovali ako v celku veľkú dedinu ležiacu v piemontskej provincii Chablais (Morzine geografický

68 „Vom teufel besessen.“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal* 1865, č. 32, s. 6.

69 *Ein besessenes Dorf*, *Ost-Deutsche Post* 1865, č. 266, s. 1.

70 (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 96, s. 4.

71 Vychádzali v rokoch 1848 až 1874 vo Viedni niekoľkokrát týždenne. Išlo o klerikálne zamerané, federatlistické, antiliberálne a antisemitské médium (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 3, s. 422.).

72 „Morzine ist ein ziemlich großes Dorf im Dransethal, [...] rings umgeben von wildromantischen Gebirgen.“ *Von der savoyischen Grenze*, *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* 1858, č. 37, s. 6.

73 „Die Einwohner sind verständige Leute, und ihr ehrlicher, offener und religiöser Charakter fällt den unter dieselben kommenden Fremden auf.“ (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 96, s. 4; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1.

74 *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6.

75 „Sie haben eine würdevolle und ernste Miene, die ein Reflex der sie umgebenden rauhen Natur zu sein scheint...“ (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 96, s. 4; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1.

76 Periodikum vychádzajúce vo Viedni v rokoch 1848 až 1896 dvakrát denne (H. LANG, *ORBI*, Reihe 2, Band 3, s. 198.).

77 *Die Presse*, č. 175, s. 5.

leží v Savojsku, pozn. autora). Už na začiatku článku boli vykreslené príznaky dievčata z prvého prípadu ako nezvyčajné a zaujímavé: „[...] v marci 1857 upadlo deväťročné dievča do podivného spánku, denne upadalo do hlbokého spánku trvajúceho od 15 do 30 minút. Počas tohto času sa jej telo vyrovnalo ako mrtvola, končatiny boli uvoľnené a bez života. Po jednom mesiaci sa dostavili exaltácie, oči dieťaťa sa točili v jamkách, vydral sa z nej výkrik.“⁷⁸ Autor uviedol, že po ochorení ďalšieho dievčata obe tvrdili, že ich posadli démoni. Pokus obecného duchovného o exorcizmus dopadol podľa autora neúspešne.⁷⁹

Die Presse napísala, že vo februári 1858 sa mal konať ďalší exorcizmus. Autor opäť uviedol aj príznaky vyhánaných osôb. O celej udalosti sa mali šíriť zvláštne zvesti: „Najpodivnejší chýry sa dostali do obehu, ako napr. že niektoré dievčatá rozprávali v cudzích jazykoch, jedna v latinčine, ďalšia v nemčine, v ktorých tvrdili: ich démon je nejaký Rakušan.“⁸⁰ Snahu o vykreslenie zvláštnosti prípadu odzrkadľuje aj informácia o cudzincoch prichádzajúcich sa pozrieť na toto „šialenstvo“.⁸¹ Článok pokračoval opisom ďalších príznakov: „Tieto deti bežali, keď dostali záchvaty, do poľa a do lesa, vystúpili s neuveriteľnou rýchlosťou na najvyššie stromy a odvážili sa s kaskadérskou obratnosťou, ako veвериčky' na vrchol najtenších jedlí.“⁸² Aj keď sa *Die Presse* v celom príspevku obmedzila skôr na opis príznakov, na záver odsúdili obyvatelov Morzine za ich zatemnenosť: „Do týchto najtemnejších povier upadnutú dedinu Morzine, ale postihuje šialenstvo stále viac.“⁸³ Rovnaký text uverejnili aj *Leitmeritzer Wochenblatt*⁸⁴ vychádzajúce v Litoměřicih. Spolu s *Mährischer Correspondent Brünn* predstavujú jediné dva listy vychádzajúce na českom území zaradené do tejto štúdie.⁸⁵ *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* v rovnakom znení ako *Die Presse* vykreslila ich zvláštne schopnosti v lezení na stromy. Po upozornení, že niektoré

78 „[...] gerieth im März 1857 ein neunjähriges Mädchen in einen eigenthümlichen Schlaf; es verfiel täglich in einen tiefen Schlaf von 15 bis 30 Minuten Dauer. Während dieser Zeit glich sein Körper einer Leiche, die Glieder waren schlaff und leblos. Nach einem Monat stellten sich Exaltationem ein, die Augen des Kindes rollten in ihren Höhlen, es stieß wildes Schrei aus.“ Ibidem, s. 5.

79 Ibidem, s. 5.

80 „Die seltsamsten Gerüchte kamen in Umlauf, so z. B. sollen einige der Mädchen in fremden Zungen geredet haben, die eine Lateinisch, eine andere Deutsch, indem sie behauptete: ihr Dämon sei ein Atrichien.“ Ibidem, s. 5.

81 „Fremde kamen und kommen in Menge ins das Gebirgsdorf, um den Wahnsinn mit anzusehen, der hiedurch nur noch neue Unterstützung fand.“ Ibidem, s. 5.

82 „Dieser Kinder liefen, wenn sie ihre Anfälle bekamen, in das Feld und in den Wald, stiegen mit unglaublicher Schnelligkeit auf die höchsten Bäume und wiegten sich mit equilibrischlicher Geschicklichkeit „wie Eichhörnchen“ in den Spitzen der riesigsten Tannen.“ Ibidem, s. 5.

83 „In dem dem finstersten Aberglauben verfallenen Dorf Morzine aber greift der Wahnsinn immer weiter um sich.“ Ibidem, s. 5.

84 Vychádzali v rokoch 1856 až 1910 v Litoměřicih (Jaromír KUBÍČEK et al., *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI), řada 1, díl 2: Noviny české republiky od počátku do roku 1918*, Brno 2008, s. 29.

85 *Leitmeritzer Wochenblatt* 1858, č. 33, s. 262.

deti boli konenčne odvedené na lekárske vyšetrenie do Ženevy, autor označil udalosti v Morzine za šialenstvo.⁸⁶

Podľa *Deutsche Allgemeine Zeitung* išlo v Morzine o fenomén, ktorý preverili viacerí lekári. Išlo o chorobu, ktorá dosiahla vrchol, keď bolo napočítaných 40 posadnutých dievčat.⁸⁷ Navzdory tomu, že autor hovoril o chorobe, o postihnutých hovoril aj ako o posadnutých, a to napríklad v súvislosti s ich schopnosťami: „[...] o výnimočných schopnostiach posadnutých bolo napísané, že napr. s istotou a rýchlosťou veвериčky lezú na a zo stromov alebo že so zručnosťou rozprávali v cudzích jazykoch.“⁸⁸

Ost-Deutsche Post publikovali prvý text o prípade v Morzine 4. septembra 1858 s názvom *Vierzig besessene Mädchen* (Štyridsať posadnutých dievčat). Podľa autora článku vypukla v Morzine zvláštna choroba – démonománia.⁸⁹ Dôveryhodnosť článku mala pravdepodobne zvýšiť informácia, že vychádzal zo správy lekárov z Turína vyslaných danú vec vyšetriť. Podľa autora sa v dobe vrcholu epidémie vyskytlo 40 prípadov osôb vykazujúcich príznaky v obci so 150 obyvateľmi.⁹⁰ Z odbornej literatúry a ďalších článkov vieme, že v období vrcholu šírenia „nákazy“ malo príznaky až 200 ľudí a v Morzine žilo v 50. rokoch 19. storočia viac než 2000 obyvateľov. Otázne je, či bol autor nesprávne informovaný alebo sa snažil touto informáciou zvýrazniť rozsah udalostí. Autor článku opísal príznaky počas záchvatov.⁹¹ Záhadnosť choroby v Morzine zvýraznil upozornením, že záchvaty spúšťali veci spojené s náboženstvom.⁹² Podľa neho to miestnym obyvateľom stačilo na posilnenie viery v diabla a malo to za následok, že obyvatelia obce požadovali zariekanie a uskutočňovali verejné modlitby. Článok bol písaný v čiastočne sarkastickom tóne, čo dokazuje napríklad upozornenie, že vylicieť sa bolo možné aj pomocou obyčajného zaucha: „Aj často používaná facka prinášala zárzaky a naučila čertovo kopýtko bežať. Utrpenie teraz takmer vyhaslo a dúfa sa, že ten s chvostom tichú dolinku s dedinkou nechá napokoji.“⁹³

86 „In den Dorfe Morzine aber greift der Wahnsinn immer weiter um sich [...].“ Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz, č. 37, s. 6.

87 „Aus ihren Berichten ergibt sich nun, daß, als die Krankheit ihren Höhenpunkt erreicht hatte, in dem kleinen Alpendorfe nich weniger als 40 Besessene zu zählen waren; fast alle Mädchen unter 20 Jahren.“ Deutsche Allgemeine Zeitung, č. 207, s. 2.

88 Ibidem.

89 „[...] eine merkwürdige Krankheit um sich gegriffen, nämlich die Dämonomanie.“ Ost-Deutsche Post, č. 203, s. 3.

90 „In einem Dorfe von 150 Eiwohnern!“ Ibidem, s. 3.

91 „Die Krankheit äußerte sich durch Konvulsionen, Krämpfe, hysterische Zuckungen, Brennen im Leib, Stocken in der Sprache, eine unruhige Physiognomie, Rollen der Augen, doch ohne Pulsveränderung.“ Ibidem, s. 3.

92 „Die Anfälle wurden entweder von dem Läuten der Kirchenglocken oder durch Anrufung im Namen Christi oder der Heiligen, oder durch Gespräche über religiöse gegenstände hervorgerufen.“ Ibidem, s. 3.

93 „Auch wohl applizirte Ohrfeigen thaten Wunder und lernten den Pferdefuß laufen. Das Uebel ist nun fast erloschen, und es ist zu hoffen, daß der Geschwänzte das stille Alpenthal fortan in Ruhe lassen wird.“

Ako sme písali vyššie, najroziahlejší súbor informácií bol publikovaný v roku 1865 v troch periodikách *Gemeinde-Zeitung* (tri články), *Linzer Tages-Post* (tri články) a *Ost-Deutsche Post* (jeden článok zo septembra 1865). Vo všetkých týchto textoch je badateľná snaha vzbudiť u čitateľa dojem senzačnosti. Všetky tri periodiká detailne opísali začiatok celej epidémie. Prvé príznaky sa vyskytli u Peronne Tavernier počas jej prípravy na prvé sväté prijímanie. Následne sa príznaky rozšírili aj na Marie Plagnat a ďalšie deti.⁹⁴ V článkoch nasledoval opis Peroniných symptómov: „*Deti začali gestikulovať, nesúvisle rozprávať a kliali a rúhali sa proti všetkým. Ich údy sa mykali, tak že traja muži slabú Peronne pri jej záchvatoch nedokázali udržať.*“⁹⁵ Autori upozornili, že deti predpovedali udalosti, ktoré sa vyplnili.⁹⁶ *Ost-Deutsche Post* nazvali stavy Marie Plagnat ako extázy, počas ktorých obviňovala mužov v dedine, že ju očarovali.⁹⁷ Táto časť článkov bola písaná neutrálne, skôr v snahe priniesť zaujímavú správu než hodnotiť počínanie údajne posadnutých dievčat alebo ostatných dedinčanov.

Za ďalší podivuhodný prípad označili uvedené periodiká stav pätnásťročnej Juliane Plagnat, ktorá tvrdila, že je posadnutá siedmymi čertami. Nasledoval krátky opis je príznakov, ale viac priestoru autori všetkých troch článkov venovali opisu stavu Josefa Taverniera, brata Peronne. Chlapca v článkoch vykreslili ako zdravého, rozumného 12 ročného chlapca.⁹⁸ Josef mal dostávať záchvaty hrôzy, správať sa iracionálne (bezdôvodné búchanie palicou do vody) či šplhať na vysoké stromy.⁹⁹ Senzačnosť Josefových príznakov malo

Ibidem, s. 3.

94 *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4.

95 „*Die Kinder fingen an zu gestikuliren, umzusammenhängend zu sprechen und Flüche sowie Lästerungen auszustoßen gegen Alle, die man sie verehren gelehrt hatte. Ihre Glieder geriethen in Zuckungen, so daß drei Männer die sonst so schwache Peronne in ihren Anfällen nicht halten konnten.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4.

96 „*Unter Anderem sagten sie auch voraus, daß zwei andere Mädchen und Peronne's Vater ebenso befallen werden würden, wie sie selbst, und daß der Vater sterben werde. Diese Voraussagungen gingen in Erfüllung.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6.

97 „*In ihren Ekstasen beschuldigten sie Männer im Dorfe, sie behext zu haben.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1.

98 *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4.

99 „*Eines Tages schien er plötzlich in Furcht und Bestürzung zu gerathen, er nahm einen Stock, ging in die Mitte eines nahen Baches, schlug auf das Wasser los und drehte eine Viertelstunde lang die Steine um. Nachher ließ er sich ohne Widerstand nach Hause führen. An einem anderen Tage, als er von dem Leichenbegängnisse seines Vaters zurückkehrte [...] hatte der Knabe einem Anfall der namenlosen Krankheit, die reißend schnell epidemisch wurde. Unter dem Einfluß derselben lief er [...] einem 80 Fuß hohen Tannebaum hinauf.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4.

podtrhnúť aj to, že nedokázal jesť, pričom tvrdil, že keď je hladný a skúša jesť, diabol mu bráni k blízkosti úst priniesť potravu. Zatvorí mu zuby, keď mu niekto chce jedlo vložiť do úst.¹⁰⁰ Opis Josefových príznakov vygradoval správou, že po troch mesiacoch schudol na kosť a zomrel.¹⁰¹ Správou o smrti Josefa Taverniera skončil článok v *Linzer Tages-Post* zo dňa 27. 4. 1865. *Ost-Deutsche Post* a *Gemeinde-Zeitung* pokračovali plynulo ďalej. V opise postihnutých detí je možné sledovať snahu vykresliť ich ako zdravé a rozumné deti, ktoré zrazu postihli nevysvetliteľné príznaky. Gradovanie informácií o záhadných príznakoch vyvrcholilo informáciou o smrti mladého chlapca z dôvodu odmietania potravy. Články sú v niektorých pasážach rovnaké, avšak časť textu je odlišná. Texty sa mierne líšia v použitých formuláciách. Napríklad *Linzer Tages-Post* písali, že dedinčanov postihli preludy, *Ost-Deutsche Post* písali o halucináciách a *Gemeinde-Zeitung* použili pojem úkazy.¹⁰² V tomto prípade je vidieť mierne odlišný prístup periodík. Kým pojem „*Erscheinungen*“ (úkazy) je skôr neutrálny, „*Sinnestäuschungen*“ (preludy) a „*Hallucinationen*“ (halucinácie) evokujú vymyslenosť alebo nereálnosť celej epidémie.

Na zvýraznenie záhadnosti choroby a nezvyčajných schopností chorých žien mal pravdepodobne slúžiť aj citát rímsko-katolíckeho kňaza. Tento kňaz bol vraj zvyknutý na bežné choroby, ale po pohľade na paroxyzmus (silný záchvat choroby, pozn. autora) jednej z morzinských žien ešte hodinu pociťoval nezvyčajné vzrušenie nervov.¹⁰³ *Ost-Deutsche Post* a *Linzer Tages-Post* publikovali výpoveď kňaza. Duchovný autorov uistil: „*že videl 10 ročné dieťa spadnúť z výšky 17 stôp z vetvy stromu na kamenistú zem, bez toho, aby pri*

100 „*Er ward melancholisch und klagte, daß, wenn er hungrig sei und zu essen versuche, der Teufel ihn hindere, die Nahrung an seinen Mund emporzubringen. Er schloß seine Zähne, wenn Andere ihm Speise eingeben wollten.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4.

101 „*Nach drei Monaten war er zu einem Skelett abgemagert und starb.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 4. V *Gemeinde-Zeitung* je namiesto troch mesiacov uvedené len „*Nach kurzer Zeit [...]*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6.

102 „*Wir wollen nicht bei den verschiedenen Sinnestäuschungen verweilen, die selbst Einige von denen unter den Dorfbewohnern befahlen [...]*“ (*Linzer Tages-Post*, č. 96, s. 3; „*Wir wollen nicht bei den verschiedenen Hallucinationen verweilen, die selbst einige von denen unter den Dorfbewohnern befahlen [...]*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; „*Wir wollen nicht bei den verschiedenen Erscheinungen verweilen, die selbst Einige von denen unter den Dorfbewohnern befahlen [...]*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 32, s. 6.

103 „*Ein römisch-katholischer Priester, an gewöhnliche Krankheit wohl gewöhnt, erzählte uns, daß er nach dem Anblick des Paroxismus einer der Morziner Frauen noch einige Stunden lang nachher eine ungewöhnliche Nerven-Erregtheit empfunden habe.*“ *Vom Teufel besessen*, *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal* 1865, č. 37, s. 6.

tom utrpelo najmenšie zranenia.“¹⁰⁴ Touto časťou skončil druhý článok v *Linzer Tages-Post* ešte dodávajúc: „*Nie je nám známe, ako bol tento úkaz vysvetlený.*“¹⁰⁵

Záverečné časti správ o Morzine sa zamerali na pokusy savojského prefekta vyriešiť morzinskú „epidémiu“ v roku 1864.¹⁰⁶ *Ost-Deutsche Post* a *Linzer Tages-Post* napísali, že po zásahu Dr. Constansa mala „epidémiá“ ustúpiť. Nasledujúci rok však znova zúrivo vypukla a bola pripisovaná prítomnosti diablov.¹⁰⁷ Oba články ďalej pokračovali vykreslením, ako mal prefekt napomínať ženy, aby sa vrátili k ich predchádzajúcim zbožným zvyklostiam. Náhodné slovo však spôsobilo, že dovtedy pokojné ženy dostali ďalší záchvat a zaútočili na prefekta. Badateľná je snaha zvýrazniť opäť záhadnosť prípadu, keďže ženám autori prísúdili nadprirodzenú silu, mali mať penu okolo úst a skrúcať sa do neprirodzených polôh.¹⁰⁸ Neobyčajné schopnosti ilustrovali články na základe výpovede svedka. Ten opísal konflikt posadnutých žien a francúzskych žandárov. Ženy boli vraj zúrivé, mali veľkú silu a driapali nechtami tváre žandárov. Zvláštno podľa *Gemeinde-Zeitung* bolo najmä, že nemali po tomto súbaji žiadne škrabance a zranenia.¹⁰⁹

Linzer Tages-Post začali posledný článok o Morzine správou, ako sa Dr. Constans vrátil do Morzine vybavený mocou diktátora a zakročil novými opatreniami.¹¹⁰ Znenie článkov sa v tomto mieste rozdelilo do troch samostatných textov.

Zdá sa, že *Ost-Deutsche Post* a *Linzer Tages-Post* akoby čiastočne súcitili s Morzinčanmi. Constansove dekréty ozančili ako despotické. Constans mal osobám trpiacim krčmi hroziť blázincom a vyhnaním. Dal pokutu každému, kto niekoho obvinil z kúzelníctva.¹¹¹ Autori

104 „*Ein Genfer Geistlicher versichert uns: er habe ein zehnjähriges Kind 17 Fuß hoch aus einem Stock hoch auf einen Steinboden herabfallen gesehen, ohne daß dasselbe die geringste Verletzung davon getragen.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 2; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3.

105 „*Es ist uns nicht bekannt, daß und wie man diese Erscheinung erklärt hat.*“ (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3.

106 *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 37, s. 6.

107 „*Während seiner einige Monate dauernden Anwesenheit schien die Krankheit an Kraft zu verlieren; allein im folgenden Jahre fanden, zur Bestürzung der weltlichen wie der geistlichen Verwaltungsbehörden von Ober-Savoyen, neue wüthende Ausbrüche statt, die man der Anwesenheit von grausameren Tuefeln zuschrieb.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 2; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 108, s. 3.

108 „*Da verfielen sie alle in gleichzeitige Konvulsionen, umringten den Präfekten und überhäuften ihn mit Schimpfworten, Flüchen und Lästerungen. Sie traten ihn mit den Füßen und schlugen ihn, und geberdeten sich, als ob sie ihn in Stücke reißen wollten und sprangen mit unnatürlicher Kraft hoch in die Luft, schäumend am Munde und ihrem Leib verbrehend, wie Niemand zuvor es gesehen hatte.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 37, s. 6.

109 „*Ein Zuschauer versichert uns, daß die Frauen diese starken Männer in die Höhe hoben, als wären dieselben Kinder gewesen. Die wüthenden Weiber drückten die Gendarmen an die Wände des Zimmers, ihre Nägel in das Fleisch der Gesichter der Männer pressend. Es ist eigenthümlich, daß die Besessenen, trotz der Gewalt, die sie anwandten, den Überwältigten keine Kratzwunde beibrachten.*“ *Ibidem*, s. 6.

110 (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 108, s. 3.

111 „*Mit den Vollmachten eines Diktators ausgerüstet, kehrte er dahin zurück und erließ, unterstützt durch eine frische Abtheilung von sechzig Soldaten, eine Brigade Gendarmen und einen neuen Pfarrer, despotische*

však nezabudli podotknúť, že aj Constansom vyhnané osoby mali vraj aj potom záchvaty, pričom sa nachádzali ďaleko od Morzine.¹¹² K ukončeniu morzinskej „epidémie“ *Ost-Deutsche Post* napísali: „*Ostáva ešte dokázať, či strach prispel k zastaveniu duševnej epidémie, ako strach asistoval pri jej vzniku.*“¹¹³ Opakovane sa vraj pýtali, či u pacientov niekto postrehol nedostatok pravdumilovnosti. Všetci jednohlasne tvrdili, že v žiadnom prípade udalosti neskreslovali.¹¹⁴ Lekársky názor na morzinskú „epidémiu“ označili *Ost-Deutsche Post* za nejasný a epidémiu samotnú za harlekýnsku chorobu zhodujúcu sa symptómami s príznakmi hystérie, epilepsie, šialenstva a gastrickej poruchy. Podľa *Ost-Deutsche Post* však absentovali hlavné príznaky menovaných chorôb. Osoby s príznakmi sa tešili podľa autora počas obdobia medzi záchvatmi výbornému zdraviu.¹¹⁵

Gemeinde-Zeitung v poslednom treťom článku vydanom v máji 1865 opísali v úvode návštevu prefekta v Morzine. Následne sa venovali príchodu biskupa Magnina v roku 1864. Ako píše, prišiel s celým sprievodom duchovných. *Gemeinde-Zeitung* citovali list očitého svedka udalostí po príchode do Morzine uverejnený v *Union Medicale* v júli 1864. Magnin sa šiel pozrieť na „slávnych posadnutých“ (*berühmte Besessenen*) a podľa jeho slov by si jeho „*obrazotvornosť nedokázala tak strašný pohľad nikdy predstaviť.*“¹¹⁶ Pisateľ bol prítomný v kostole priamo pri exorcizme.

Jednou vetou sa o Morzine zmienil Lumír¹¹⁷ v článku s názvom *Animismus v lekárství národním*. Článok je všeobecným pojednaním o liečbe chorôb v spojitosti s predstavami o nadprirodzene v rôznych častiach sveta. O Morzine sa dočítame len na konci, kde autor napísal, že v Morzine zúrila epidémia posadnutosti.¹¹⁸

Dekrete, dorhte mit Irrenanstalten und in jedem Fall mit Deportation für die in Zuckungen Gerathenen. Er belegte mit Geldbuße eine jede Person, welche Andere der Zauberei beschuldige oder auf irgend eine Weise die vorherrschende Idee eines übernatürlichen Übels fördere.“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 2.

112 „[...] allein wir hörten, daß viele derselben auch jetzt noch wo sie fern von Morzine sind, Anfälle haben.“ *Ibidem*.

113 „Ob Furcht dazu beigetragen hat, der Seistesseuche Einhalt zu thun, wie unzweifelhaft Furcht zu ihrem Entstehen mitgewirkt, bleibt noch zu beweisen [...]“ *Ibidem*.

114 „Wir haben wiederholtlich mit den Ereignissen in Morzine bekannte Leute gefragt, ob sie bei den Patienten Mangel an Wahrheitsliebe wahrgenommen hätten. Einstimmig erklärten sie, daß sich dieselben in keiner Weise verstellten. Nichts könne schrecklicher wahr sein als das Elend, von dem sie befallen seien.“ *Ibidem*.

115 *Ibidem*.

116 „*Meine Einbildungskraft hätte sich einen so entseßlichen Anblick nie vorstellen könne.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 37, s. 6.

117 *Beletristický časopis*. Začal ho vydávať Ferdinand Břetislav Mikovec v roku 1851 v Prahe. V 50. rokoch bol jediným beletristickým časopisom. V roku 1862 zanikol. Následne bol obnovený v roku 1865 na jeden rok. Potom bol vydávaný od 1. 1. 1873 do roku 1940 (Milena BERÁNKOVÁ, *Ďejiny československé žurnalistiky I*, Praha 1981, s. 130, 342).

118 *Animismus v lekárství národním*, Lumír 1874, č. 17, s. 203–204.

Ako sme mohli vidieť, *Die Presse*, *Leitmeritzer Wochenblatt*, *Ost-Deutsche Post*, *Linzer Tages-Post* a *Gemeinde Zeitung* priniesli správy o, podľa nich podivných, príznakov Morzinčanov. *Deutsche Allgemeine Zeitung* spolu s vyššie uvedenými periodikami oboznámili čitateľa so schopnosťami posadnutých liezť bez strachu na vysoké stromy a skákať na vetvách. Práve detailný opis správania a symptómov, používanie slov ako nezvyčajný, podivný, zvláštny, malo v čitateľovi vzbudiť záujem. Senzačnosť dotvárali informácie o neobyčajných schopnostiach „posadnutých“ liezť na stromy a pod. Záujem čitateľa mal pravdepodobne podnietiť aj opis detí trpiacich príznakmi, ako rozumných a zdravých.

Zvláštnosťou je, že konzervatívne kresťanské periodikum *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* označili Morzine za šílenstvo a podporili snahu priviesť posadnutých k lekárom na liečbu. Ako šílenstvo označila morzinskú „epidémiu“ aj *Die Presse* a *Leitmeritzer Wochenblatt*. Zaujímavosť ich príbehu podporili tvrdením, že sa naň chodia pozeráť aj cudzinci.

3. Kritický alebo výsmešný postoj periodík

Viacero článkov sa k udalostiam v Morzine postavilo negatívne. Asi najkritickejšie stanovisko zaujali *Deutsche Allgemeine Zeitung*. Podľa lekárov nielen „*pacienti*“ (*Patienten*), ale celá dedina verila v túto chorobu – posadnutie.¹¹⁹ Ľudia v Morzine prepadli poverám a starým vieram prežívajúcim v tejto oblasti v plnej sile. Dedina bola tak odľahlá, že sem nechodili ani cudzinci. Dokonca označili Morzinčanov za úbohých idiotov.¹²⁰ Podľa autora tu mohla existovať akási predispozícia pre duševné choroby. Z článku implicitne vyplýva, že autor spájal prežívanie poverčivosti a zaostalosť miestnych s predispozíciou na duševné choroby. Zatemnenosť miestneho obyvateľstva sa snažil článok zdôrazniť aj tým, že namiesto „*volnomyšlienkárskeho*“ lekárov sa ľudia obrátili na farára, ktorý posvätil obydlia posadnutých.¹²¹

Innsbrucker Nachrichten na záver vieru Morzinčanov v posadnutosť zosmiešnili, keď podobne ako v iných článkoch, napísali, že pri liečbe zaberala aj facka.¹²²

119 „[...] *das gesammte Dorf an dem Übel der Besessenheit laudet.*“ *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

120 „*Unwissendere, dem finstersten Aberglauben verfallene Leute sollen nicht zu finden sein [...]. Der alte Glauben an Gespenster, an den Gottseibeius, an der gute und böse Geister, an Geisterbeschwörer lebt hier noch in seiner ganzen Stärke. Dieser Glauben wird von den Landesgeistlichen getreulich gepflegt und die Phantasie dieser armen Idioten mit den schrecklichsten Ausmalungen der Hölle und ihrer Bewohner erhißt.*“ *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

121 „*Die Ärzte wurden anfänglich nur misstrauisch zugelassen; man fürchtete sich vor diesen Freigeistern, wie man sie nannte, und wandte sich lieber an den Pfarrer, welcher die Wohnungen der Besessenen aussegnete.*“ *Ibidem*.

122 *Innsbrucker Nachrichten*, č. 201, s. 1597.

Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz sa odvolávajú na článok uverejnený v periodiku *Merkur*. Už v úvode článku list označuje posadnutie v Morzine za strašný príbeh. Za udalosti v Morzine odsudzuje cirkev: „*Keďže všetko musí mať príčinu, nesie vinu za túto posadnutosť – úplne prirodzene – savojské zemské duchovenstvo, najpravdepodobnejšie jezuiti, ktoré pestovalo starú vieru na strašidlá, na čerta, na dobrých a zlých duchov, čím fantáziu týchto úbohých idiotov strašnými výjavmi pekla a jeho obyvateľov rozpálili.*“¹²³ Autor výsmešne poznamenal, že ešte úžasnejšie než vyliečenie bolo, že po uzdravení dvoch pacientiek sa zrazu uzdravili aj ďalší. Vyliečenie označil za nákazlivé.¹²⁴ O výskyte takéhoto bláznovstva alebo posadnutia *Merkur* našiel dostatok príkladov v niektorých krajinách.¹²⁵

O Morzine sa len okrajovo vyjadrili v článkoch s rovnakým znením zameraných na prípady vo Val di Torre *Morgen-Post* aj *Innsbrucker Nachrichten*. Autori v oboch článkoch píše, že strašenie duchov sa zdá byť v Piemotne v móde: „*Sotva boli posadnuté panny z Morzine a kamene vrhajúce strašidlo z Lerici utíšené, tak dvojnásobné strašidlo začalo sa rovnako prejavovať pred bránami hlavného mesta.*“¹²⁶ V mierne odlišnom článku *Kais. Königl. Schlesische Troppauer-Zeitung*¹²⁷ napísali: „*Sotva boli zlí duchovia z tela 40 posadnutých v Morzine v Savojsku vykázani, tak sa objavili na tejto strane Álp v malej dedinke Val di Torre v provincii Turín.*“¹²⁸

Vereinigte Laibacher Zeitung v krátkom článku pomenovali udalosti v Morzine ako epidémiu, ktorá mala byť v značnej miere diskutovaná aj v odbornej literatúre. Najavo vyšli najzvláštnejšie úkazy.¹²⁹ Obyvatelia v Morzine boli v článku označení za poverčivý

123 „*Weil nun aber Alles eine Ursache haben muß, so tragen an dieser Besessenheit – ganz natürlich – die savoyischen Landesgeistlichen, höchst wahrscheinlich Jesuiten, Schuld, weil sie den alten Glauben an Gespenster, an den Gottseibeius, an gute und böse Geister treulich pflegen, ja die Phantasie dieser armen Idioten mit den schrecklichsten Ausmalungen der Hölle un ihrer Bewohner erhitzen.*“ Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz, č. 32, s. 13.

124 „[...] *die Ärzte trieben die Teufel durch Magnetismus aus und was noch wunderbarer ist: Mit der Heilung zweier Patientinnen wurde auch die Heilung gleichsam ansteckend und zur Stunde wird der ganze Spuck sein Ende erreicht haben.*“ Innsbrucker Nachrichten, č. 201, s. 1597; Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz, č. 32, s. 13.

125 Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz, č. 32, s. 13.

126 „*Die Spuckgeisterei scheint jetzt im aufgeklärten Piemont Mode werden zu wollen. Kaum sind die besessenen Jungfern von Morzine besänftigt und der Steine werfende Spuckgeist von Lerici zur Ordnung gebracht, so beginnt ein doppelter Spuck so zu sagen von der Thoren der Hauptstadt.*“ Innsbrucker Nachrichten, č. 214, s. 1696; *Morgen-Post*, č. 258, s. 2.

127 Vydávané v rokoch 1806 až 1848 ako *Kaiserlich königliche schlesische Troppauer Zeitung* v Opave. Od 1853 len ako *Troppauer Zeitung*. Vychádzali do 1917. Potom premenované na *Deutsche Post für Sudetenland*, ktoré vychádzali do roku 1945 (Jaromír KUBÍČEK et al., *Česká retrospektivní bibliografie (CERBI), řada 1, díl 1: Noviny české republiky od počátku do roku 1918*, Brno 2008, s. 163.).

128 *Kais. Königl. Schlesische Troppauer-Zeitung* 1858, č. 219, s. 2.

129 *Vereinigte Laibacher Zeitung* 1864, č. 122, s. 3.

ľud: „*Poverčivý ľud pripísal vec posadnutosti, snád s príchodom francúzskej polície vyčíňanie skončí. Avšak kúzlo odolalo i francúzskym žandárom [...]*“¹³⁰ Článok upozornil, že niektorí postihnutí privezení do francúzskej nemocnice sa vyliečili. *Vereinigte Laibacher Zeitung*¹³¹ tiež upozornili na vplyv duchovných, keď uviedli, že konanie biskupa z Annecy zase obnovilo prudkosť epidémie. Morzine na konci pomenoval článok ako očarovanú dedinku (*bezaubertes Dorf*).¹³²

Istý náznak výsmechu môžeme nájsť aj v článkoch trojice periodík *Gemeinde-Zeitung*, *Linzer Tages-Post* a *Ost-Deutsche Post*. *Gemeinde-Zeitung* v druhom z trojice článkov publikovaných v roku 1865 opísali spôsob, akým sa obyvatelia Morzine chceli s chorobou vysporiadať: „*Presvedčení, že stav zien a dcér pochádza z očarovania, začali tí najobratnejší žiadať potrestanie niektorých ľudí, ktorí boli podozriví, že vstúpili do zväzku so Satanom*“¹³³ (Spojenie zväzkov so Satanom bolo v texte zvýraznené.) Rovnaký text môžeme nájsť aj v článkoch publikovaných v *Ost-Deutsche Post* a *Linzer Tages-Post* zo 6. mája 1865, avšak bez zvýraznenia tohto spojenia. Text je vo všetkých troch periodikách rovnaký. Výsledkom bolo, že „*vlny všeobecnej zlosti konečne dosiahli tak vysoko, že život jedného údajného čarodajníka bol v nebezpečenstve*“¹³⁴ V tejto časti je badateľné pohoršenie nad počínaním ľudí. Z kúzelníctva bol obvinený tučný starý obuvník Johann Berger, ktorý podľa autorov nepredstavoval ideálneho kúzelníka.¹³⁵ *Gemeinde-Zeitung* opäť zvýraznili pojem „obuvník“. Články uviedli, že ďalšieho podozrivého z čarodajníctva, miestneho mlynára, prinútili ľudia zavrieť mlyn.

Všetky tri články sa potom zamerali na ďalšie súvislosti. Reflektovali historické udalosti (aj keď pokračujúc v mierne výsmešnom tóne), keď upozornili, že v tejto dobe „*Francúzsko*

130 „*Das abergläubische Volk schrieb die Sache einer Besessenheit zu; man hoffe, daß mit dem Einzuge der französischen Polizei das Unwesen eine Ende nehmen würde. Allein auch den französischen Gendarmen widerstand der Zauber [...]*“ Ibidem.

131 Vychádzali v Lublane v rokoch 1778 až 1918 (Österreichische Nationalbibliothek, *Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften*, dostupné online z URL: <https://anno.onb.ac.at/info/lbz_info.html>, [cit. 27. 7. 2020]).

132 *Vereinigte Laibacher Zeitung*, č. 122, s. 3.

133 „*Überzeugt, daß der Zustand der Frauen und Töchter von Verzauberungen herrühre, fingen selbst die Gewandtesten an, die Bestrafung gewisser Personen zu verlangen, von denen man argwöhnte, daß sie mit dem Satan im Bunde stünden*.“ *Vom Teufel besesen*, *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal 1865, č. 33, s. 6.

134 „*[...] und endlich gingen die Wogen des allgemeinen Zornes so hoch, daß Leben eines der muthmaßlichen Hexenmeister in beständiger Gefahr schwebte*.“ Ibidem, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 104, s. 3.

135 „*Er war ein feister älthlicher Schuhmacher, Johann Berger mit Namen, und repräsentirte keineswegs den idealen Zauberer*.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer Tages-Post*, č. 104, s. 3.

anektovalo Savojsko a „velký národ“ sa zaujímal o svoju novú provinciu.¹³⁶ Do horského údolia tak prišla záplava parížskeho osvietenstva,¹³⁷ čo môžeme interpretovať ako protiklad osvietenského centra a zaostalej periferie alebo ako zdôraznenie francúzskej vyspelosti oproti zaostalosti horskej anektovanej oblasti. Zvyšok článkov je venovaný činnosti Dr. Constansa vyslaného francúzskou vládou vyriešiť morzinskú „epidémiu“. V dobe jeho príchodu bolo podľa všetkých troch článkov v Morzine 120 prípadov „posadnutosti“. Constans podľa autorov začal s vedeckým pozorovaním, čo prinieslo zaujímavé výsledky.¹³⁸ Činnosti Dr. Constansa sa venujeme v kapitole zameranej na medicínsky rozmer posadnutia v Morzine.

Ako môžeme vidieť v tejto podkapitole, kritický postoj k Morzine zaujali rôzne ideovo zamerané periodiká. Morzine odsúdili nemecké nacionalistické médiá *Deutsche Allgemeine Zeitung* a *Ost-Deutsche Post* aj periodiká bez jasne definovanej afiliácie ako *Gemeinde-Zeitung*, *Linzer Tages-Post*, *Innsbrucker Nachrichten*, *Kais. Königl. Schlesische Troppauer-Zeitung*, *Morgen-Post* a *Vereinigte Laibacher Zeitung*. Výsmešné komentáre môžeme vidieť napríklad pri hodnotení obuvníka obvineného z čarovania alebo pri liečení chorých fackou a vyhrážkami.

Negatívne hodnotili dianie v Morzine aj *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*, teda kresťanské konzervatívne médium. Za pôvodcu dokonca označili miestne duchovenstvo a Morzinčanov nazvali úbohými idiotmi. Označenie Morzinčanov ako úbohých idiotov môžeme vidieť aj v *Deutsche Allgemeine Zeitung*.

4. Posadnutosť v Morzine interpretovaná ako choroba mladých žien

Autori článkov si často všimli, že „epidémiu“ v Morzine postihovala takmer výlučne ženy. Hlbšie však túto problematiku články nerozvádzali. Napríklad *Fremden-Blatt* popísali morzinskú „epidémiu“ ako chorobu, ktorá je charakteristická tým, že postihuje najmä ženy a tie sú potom označované za posadnuté.¹³⁹ Prisúdenie prípadu v Morzine ženám je viditeľný najmä v prípade *Gemeinde-Zeitung*, ktoré označili Morzine za chorobu žien priamo v názve článku – *Eine räthselhafte Frauenkrankheit* (Záhadná ženská choroba).

136 „[...] Mittlerweile hatte Frankreich Savoyen annektirt und die „große nation“ interessirte sich für ihre neue Provinz.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3.

137 „Man beschloß unverzüglich frische Fluten der Pariser Aufklärung in das Bergthal sich ergießen zu lassen.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3.

138 *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3.

139 *Fremden-Blatt*, č. 146, s. 6.

Ďalej uviedli, že išlo najmä o ženy a dievčatá vo veku deväť až 16 rokov.¹⁴⁰ Podľa *Vereinigte Laibacher Zeitung* sa choroba podobala najprv na tanec sv. Víta a postihovala hlavne mladé dievčatá vo veku od deväť do 16 rokov.¹⁴¹ *Die Presse* informovala, že choroba postihla 22 posadnutých, všetky ženského pohlavia, okrem jedného trinásťročného chlapca.¹⁴² Rovnakú informáciu uviedla aj *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*.¹⁴³ K opisu Morzine ako choroby mladých žien sa pridali aj *Innsbrucker Nachrichten*, keď uviedli, že pri posadnutých išlo o dievčatá do 20 rokov.¹⁴⁴

5. Lekársky kontext

Ako sme uviedli vyššie, v dobových článkoch sa striedali rôzne pomenovania udalostí v Morzine. Najčastejšie však bola „epidémia“ v Morzine označovaná ako choroba. *Deutsche Allgemeine Zeitung* postihnutých nazývali pacientmi.¹⁴⁵ Viaceré periodiká priniesli detailný opis príznakov Morzinčanov. Opis symptómov je vo všetkých článkoch podobný. Chorí v Morzine trpeli podľa článkov predovšetkým konvulziami, resp. kŕčmi. Vyskytovali sa aj ďalšie symptómy ako hysterický smiech, pálenie v tele, zajakávanie v reči, nepokojná fyziognómia a gúľanie očami.¹⁴⁶ Okrem toho sme sa pri opise prvého prípadu v Morzine stretli aj s upadáním do hlbokého spánku. Tieto príznaky označili skúmané periodiká za nezvyčajné.¹⁴⁷

Pri viacerých periodikách sme sa preto pri opise morzinského prípadu stretli so snahou uchopiť Morzine aj z lekárskeho hľadiska. Snahu zasadiť Morzine do lekárskeho kontextu môžeme sledovať v troch líniách. Prvou je citovanie lekárov a opieranie sa o ich výpovede pri písaní článkov. Druhou líniou je najmä uvádzanie odborne znejúceho popisu príznakov a prípadne telesných funkcií postihnutých osôb. Tretiu líniu predstavuje snaha odhaliť príčinu morzinskej „epidémie“ a stotožniť príznaky s nejakou chorobou. Niekedy sa všetky tri línie prekrývali.

Napríklad *Morgen-Post* spojili opis už vyššie uvedených príznakov s vyjadrením lekára, pričom uviedli aj informácie o pulze: „Podľa názoru lekára pôsobila choroba cez konvulzie a kŕče hysterického pôvodu, cez pálenie v tele, zajakávanie sa v reči, nepokojnou fyziognómiou

140 *Eine räthselhafte Frauenkrankheit*, Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal 1864, č. 41, s. 4.

141 *Vereinigte Laibacher Zeitung*, č. 122, s. 3.

142 *Die Presse*, č. 175, s. 5.

143 „Die Krankheit griff nun schnell um sich, schon im Sommer v. J. zählte man 22 Besessene, alle weiblichen Geschlechts bis auf einen dreizehnjährigen Knaben.“ *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*, č. 37, s. 6.

144 *Innsbrucker Nachrichten*, č. 201, s. 1597.

145 *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

146 „Konvulsionen und Krämpfe, hysterisches Gelächter, Brennen im Leibe, Stocken im Sprechen, unstäte Physiognomien, rollende Bewegung der Augen.“ *Ibidem*, s. 13; *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

147 *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*, č. 37, s. 6; *Die Presse*, č. 175, s. 5.

a gúlaním očí. Pulz bol pri tom všetkom viac menej normálny. Pôvod tejto choroby môže byť ako pri väčšine chorôb z oblasti duševna len približne pomenovaný.¹⁴⁸ Zdá sa teda, že *Morgen-Post* zastávali názor, že v Morzine vypukla duševná choroba. Svoj názor sa snažili dokázať ďalej informáciou, že jeden otec mal svoju dcéru vyliečiť z tejto choroby fackou a iný tým, že ju počas záchvatu chytil za vlasy a strašil ju sekerou. Chorobu v Morzine nazvali *Morgen-Post* poverčivosťou. Noviny tiež napísali, že hlavy niektorých pacientov boli naplnené čarodejnicami a strašidami. To nás vedie k záveru, že článok prisudzoval poverčivosti vplyv na vznik alebo rozvoj duševnej chorobe v Morzine. Autor na konci článku výsmešne poznamenal, že najlepším liekom pre posadnutých bol výsmech.¹⁴⁹

Fremden-Blatt nazývali udalosti v Morzine ako epidémiu a chorobu: „Každý pozná smutnú a podivnú chorobu, ktorá už roky obec Morzine postihuje a ktorej nie je možné dať meno. Tí, ktorých choroba postihla boli označovaní za posadnutých a veľa obyvateľov verilo, že to spôsobilo kúzlo.“¹⁵⁰ Rovnaký text publikovali *Grazer Zeitung*,¹⁵¹ *Illustrierte Zeitung*¹⁵² v rubrike *Gesundheitspflege und Bäder* (Zdravotná starostlivosť a kúpele)¹⁵³ a *Mährischer Correspondent Brünn*¹⁵⁴ v rubrike *Ausland* (Zahraničie).¹⁵⁵

Gemeinde-Zeitung v prvom článku týkajúcom sa Morzine z mája roku 1864 nenazývali osoby vykazujúce príznaky v Morzine priamo za posadnuté, ale uviedli, že sú za posadnuté označované.¹⁵⁶ Ženy podľa nich fantazirovali a boli nebezpečené svojmu okoliu. Obyvatelia to považovali s istotou za kúzelníctvo.¹⁵⁷

148 „Nach dem Urtheil der Ärzte äußerte sich die Krankheit durch Krämpfe und Konvulsionen hysterischen Ursprungs, durch Brennen im Leibe, Stocken in der Sprache, unstäte Physiognomie und Rollen der Augen. Der Puls ging bei allen mehr oder minder regelmäßig. Die Quelle dieser Krankheit kann wie bei den meisten Krankheiten aus dem Gebiet des Geistes nur annähernd bezeichnet werden.“ *Eine Spuckgeschichte*, *Morgen-Post* 1858, č. 240, s. 3.

149 „[...] nach den Aussagen der Ärzte war der beste Helfer bei den Kuren der Spott, den die Besessenen sich von den vielen Neugierigen [...] gefallen lassen mußten.“ *Ibidem*, s. 3.

150 „Von gewisser Seite hat man diese Krankheit, welche hauptsächlich die Frauen befällt, zu charakterisiren geglaubt, indem man die von ihr Befallenen Besessene nannte. In der That glauben viele der Einwohner der Gemeinde, daß auf ihrem Orte irgend ein Zauberspruch ruhe.“ *Fremden-Blatt*, č. 146, s. 7.

151 *Grazer Zeitung*, č. 120, s. 3.

152 Vychádzali v rokoch 1843 až 1944 v rôznych mestách. Hlavným miestom vydania bolo Lipsko. Vychádzali tiež v Berlíne, Viedni, Budapešti a New Yorku (*Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften*, dostupné online z URL: <https://anno.onb.ac.at/info/izl_info.html>, [cit. 27. 7. 2020]).

153 *Besessenen der Gemeinde Morzine*, *Illustrierte Zeitung* 1864, č. 1092, s. 10.

154 Vychádzal v rokoch 1831 až 1870 v Brne. Od roku 1877 vychádzal ako *Mährisch-schlesischer Korrespondent* v Brne do roku 1917 (J. KUBÍČEK, *CERBI*, řada 1, díl 1, s. 195.).

155 *Mährischer Correspondent Brünn* 1864, č. 132, s. 3.

156 „Man nennt die von derselben heimgesuchten Personen 'besessen'.“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal* č. 41, s. 4.

157 „[...] Frauen und Mädchen von 9–16 Jahren befallen, welche fantasiren, nach allen Seiten herumschlagen und in diesen unbewußten schrecklichen Zustände selbst ihrer Umgebung gefährlich werden. Seltsamerweise zeigt sich dieselbe nur in der Gemeinde Morzine und die Eihnhohner derselben behaupten steif und fest,

Podľa článkov však ani Dr. Constans nebol schopný (a sám to vraj pripustil) dostatočne vysvetliť fyzické príčiny morzinskej „epidémie“. *Gemeinde-Zeitung* tvrdili, že časť príznakov Constans prisúdil obrazotvornosti postihnutých. V článku sú potom opísané ďalšie príznaky, resp. problémy niektorých postihnutých.¹⁵⁹ Po opise záhadných príznakov nasledoval naopak opis z lekárskeho hľadiska.¹⁶⁰ Ďalej však pokračoval na konkrétnych prípadoch výčet nezvyčajných vlastností a príznakov – pociťtie zvonov na míle ďaleko, necitlivosť na bolesť, absencia zranení aj napriek prudkým pohybom počas záchvatov alebo pádom z veľkej výšky.¹⁶¹

Ost-Deutsche Post a *Linzer Tages-Post* sa venovali aj ďalším podrobnostiam. Opísali vek posadnutých a poukázali na to, že vek nesúvisel s výskytom paroxizmov alebo s priebehom kŕčovitých záchvatov. Nasledoval opis konkrétnych príznakov, podľa autorov spôsobených chorobou predstavivosťou posadnutých, pretože pri skvelom stave ich fyzického zdravia nebolo možné tieto príznaky vysvetliť.¹⁶² Schopnosti hovoriť cudzími jazykmi autori interpretovali, ako dôsledok veľmi dobrej pamäte: „*Je pravdepodobné že si nejaké frázy pamätala, ktoré si pri nejakej zabudnutej príležitosti jej rozum zapamätala a že tieto počas neprirodzených duševných záchvatov s odstupom reprodukovala.*“¹⁶³ Rovnako ako *Gemeinde-Zeitung* upozornili obe periodiká na „*ešte mimoriadnejšiu nezraniteľnosť*“.¹⁶⁴

es müsse auf denselben irgend ein Zaubersluch lasten.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 41, s. 4.

158 „*Sofort machte er sich daran, 64 derselben wissenschaftlich zu beobachten. Sein bericht ist außerordentlich interessant. Doch auch er konnte diese seltsamen Erscheinungen, wie er selbst zugibt, nicht genügend durch die physischen Ursachen erklären.*“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6.

159 „*Wir sehen z. B., daß ein Löffel voll Wasser „gräßlichen Schmerz“ hervorbrachte. Eine Frau, die sich für behext hielt von Wein, welchen ihr einer der als Teufelskünstler Beargwöhnten gegeben hatte, erbrach sich ein Jahr lang später täglich und erklärte das Erbrochene sei der nämliche Wein und sie könne den Schmeck desselben nicht los werden.*“ *Ibidem*.

160 „*Der Anfall hat eine Dauer von zehn Minuten bis zu einer halben Stunde; der Puls ist nicht beschleunigt, sonder eher langsam und schwach und die Extremitäten werden kalt, trotz der überaus heftigen Bewegungen, die sie ausführen.*“ *Ibidem*.

161 *Ibidem*.

162 „*In einzelnen Fällen ging ihnen allerdings innerlicher Schmerz, Verlust des Appetits und Verdauungsstörung voran; allein die kranke Einbildungskraft der Besessenen erzeugte wahrscheinlich Gefühle, die sich bei dem vortrefflichen Zustand ihrer physischen Gesundheit sonst nicht erklären ließen.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 4.

163 „*Auch das Gedächtniß der Bessesnen ist wunderbar entwickelt. Viele derselben sollen fremde Sprachen gesprochen haben – einige englisch, andere deutsch, einer redete im französischen Dialekt der Auvergne, und von einem Anderen glaubte man, daß er arabisch spreche. Es ist wahrscheinlich daß sie sich einzelner Phrasen erinnerten, die sich bei irgend einer vergessenen Gelegenheit ihrem Gehirn eingepägt hatten, und daß diese nun während des unnatürlichen Zustände der Geistesfähigkeiten in den Besessenen sich reproduzirten.*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 4.

164 „*Die Unverwundbarkeit ihrer Haut war noch außerordentlicher [...]*“ *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 4.

Gemeinde-Zeitung, *Ost-Deutsche Post* aj *Linzer Tages-Post* (hneď v úvode tretieho článku) upozornili, že Constansova snaha bola márna aj napriek rozsiahlym kompetenciám, ktoré mal od vlády, a opatreniam ako pokutovanie osôb s príznakmi alebo posielanie chorých do iných okresov.¹⁶⁵ Na konci článku však autori odsudzujúco poznamenali, že Morzincania lekárom nedôverovali a požadovali pomoc cirkvi. Avšak aj počas kázne sa prejavili príznaky u 80 osôb a „*scény ktoré nasledovali boli hrôzostrašnejšie než predtým.*“¹⁶⁶

Innsbrucker Nachrichten na začiatku prvého článku venovaného Morzine uviedli, že sa veľa písalo o veľkom počte „takzvané posadnutých v Morzine“, ďalej však používali pri označení príznakov pojem choroba. Podľa autora malo ísť o duševnú chorobu, ktorá je ťažko identifikovateľná. Aj v tomto článku autor opísal príznaky postihnutých a skutočnosť, že sa im nemenil pulz.¹⁶⁷

Noviny reflektovali ďalšie formy liečby údajne posadnutých v Morzine. Podľa *Innsbrucker Nachrichten*¹⁶⁸ mala veľmi dobre zaberáť liečba magnetizmom¹⁶⁹. O úspešnosti liečby magnetizmom sa stručne zmienili *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*¹⁷⁰, *Deutsche Allgemeine Zeitung*¹⁷¹, *Ost-Deutsche Post*¹⁷² a *Morgen-Post*¹⁷³. *Die Presse* o liečbe magnetizmom napísala že: „*Viaceré tieto deti bolo konečne vzaté do Ženevy, aby sa podrobili lekárskeho ošetrovaniu; štyri z nich boli vďaka použitiu magnetickej kúry uzdravené.*“¹⁷⁴

Dr. Constans bol v dobe vyslania do Morzine hlavným správcom francúzskych liečební pre choromyselných. Keďže francúzska vláda sa rozhodla vyslať na miesto práve jeho, je

165 „*Vergeblich versetzte Dr. Cosntans, der von der französischen Regierung unbedingte Vollmacht bekommen hatte, die schlimmsten Kranken nach Hospitälern in andern Bezirken, vergeblich flößte er den Leuten Furcht ein durch eine Brigade von vierzig Gendarmen und eine Abtheilung Infanterie. Er versuchte die Wirkung der Trommeln und Pfeifen, veranlaßte einen Personenwechsel im Pfarramt und drohte Allen, welche es wagen würden, öffentlich in einem Paroxysmus zu gerathen, mit Strafe. Gleiches Mißlingen hatte jede seiner ferneren Maßnahmen.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 33, s. 6; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 108, s. 4.

166 „*Die Szenen, die folgten, waren furchtbarer als je.*“ *Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal*, č. 37, s. 6.

167 *Innsbrucker Nachrichten*, č. s. 1597.

168 *Ibidem*.

169 Viedenský lekár Andreas Mesmer (1734–1815) začal v druhej polovici 18. storočia používať magnet na liečbu vo svojej praxi. Zistil, že úspešnosť jeho liečby závisela skôr na jeho osobe než na použitom magnetu. Preto prisúdil účinky živým organizmom a prišiel s teóriou o živočíšnom magnetizme (Wolfgang SCHMIDBAUER, *Cesta psychoterapie*, Praha 2013, s. 150).

170 *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*, č. 32, s. 13.

171 *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

172 *Ost-Deutsche Post*, č. 203, s. 3.

173 *Morgen-Post*, č. 240, s. 3.

174 „*Mehrere diese Kinder endlich wurden nach Genf gebracht, um sie ärztlicher Behandlung zu unterwerfen; vier derselben sind durch Anwendung einer magnetischen Cur geheilt worden.*“ *Die Presse*, č. 175, s. 5.

pravdepodobné, že predpokladala potrebu prítomnosti osoby vzdelanej v oblasti duševných chorôb. Starostlivosť o duševne chorých však v 19. storočí prechádzala dynamickým vývojom.

Francúzska psychiatria sa formovala už od začiatku 19. storočia. Do začiatku prvej svetovej vojny sa etablovala ako plnohodnotná medicínska disciplína.¹⁷⁵ V polovici 19. storočia však právomoc lekárov na dohľad nad duševnými chorobami nebola tak jednoznačná. Predpokladalo sa totiž, že choroba musí mať jasne identifikovateľnú fyzickú príčinu. Pri duševných chorobách nedokázali lekári preukázať pôvod choroby na fyziologických zmenách na tele.¹⁷⁶ Pitvy pomáhajúce pri objasnení chorôb ako tuberkulóza, nedokázali poskytnúť uspokojivé vysvetlenie príčin duševných chorôb. Keďže na mozgoch duševne chorých osôb nebolo možné nájsť zmeny odlišujúce ich od mozgov zdravých ľudí, nebolo tiež možné potvrdiť fyziologický základ duševných chorôb.¹⁷⁷ Prvý raz bola psychiatria uznaná ako lekárska špecializácia v roku 1844 v USA.¹⁷⁸ V období morzinských udalostí tak nebola vyriešená otázka, prečo by mali lekári, liečiaci choroby tela, liečiť duševné choroby. Istý monopol nad starostlivosťou o duševne chorých si vo Francúzsku, podobne ako v ďalších krajinách, snažila udržať cirkev majúca v kuratele časť liečební pre duševne chorých.¹⁷⁹

Morzinskú „epidémiu“ niektoré noviny prisudzovali hystérii. Taktiež, už v roku 1857 lokálny lekár stanovil diagnózu ako hysterickú démonopatiu. Ešte v prvej polovici 19. storočia bola hystéria považovaná za čisto ženské ochorenie. Až v roku 1859 publikoval Paul Briquet štúdiu 430 prípadov hystérie vrátane siedmich prípadov, kedy sa vyskytla u mužov.¹⁸⁰ Pôvodne bola hystéria diagnostikovaná v prípade, že symptómy sa nedali pripísať inej chorobe. Išlo teda o všeobecné vysvetlenie pre rôzne ochorenia a symptómy.¹⁸¹

V prípade hodnotenia Morzine v medicínskom kontexte môžeme sledovať odlišný prístup periodík. Noviny ako *Morgen-Post*, *Fremden-Blatt* a *Grazer Zeitung* usudzovali, že v Morzine vypukla duševná choroba zasahujúca veľký počet osôb, najmä mladých dievčat. Pripúšťali, že je ťažké ju pomenovať, pretože príznaky nezodpovedajú presne konkrétnej chorobe, ale môže ich spôsobovať viacero rôznych ochorení. *Vereinigte Laibacher Zeitung*

175 Ivor GOODSON – Ian DOWBIGGAN, *Docile Bodies: Commonalities in the History of Psychiatry and Schooling*, in: Ivor Goodson (ed.), *The Changing Curriculum: Studies in Social Construction* 18, New York – Bern – Berlin – Frankfurt am Mainz – Paris – Wien 1997, s. 86.

176 Ibidem.

177 Andrew SCULL, *Šílenství a civilizace*, Praha 2019, s. 216.

178 Alina SURÍS – Ryan HOLLIDAY – Carol NORTH, *The Evolution of the Classification of Psychiatric Disorders*, *Behavioral Sciences* 6, 2016, s. 1–10.

179 A. SCULL, *Šílenství*, s. 213.

180 Emmanuel DROUIN – Yann PÉREON – Patrick HAUTECOEUR, *Hysteria or epilepsy?*, *Epilepsy & Behavior* 111, 2020, s. 1.

181 Asti HUSTVEDT, *Lékařské múzy: Hysterie v Paříži v 19. století*, Praha 2015, s. 25

uviedli, že sa postihnutí vyliečili, keď boli poslaní do nemocnice. Naopak *Ost-Deutsche Post* a *Linzer Tages-Post* upozornili na skvelé zdravie Morzinčanov a označili „epidémiu“ za ťažko vysvetliteľnú chorobu. Aj tieto médiá pomenovávali prípad v Morzine ako chorobu, avšak z kontextu sa zdá, že hlavným cieľom bolo priniesť senzačnú správu a u čitateľa vzbudiť pocit záhadnosti Morzine.

6. Morzine v kontexte zbožnosti a spájanie s cirkvou

Pri prípadoch údajného posadnutia se malo za to, že prejavy tohto stavu spúšťala blízkosť predmetov alebo osôb spojených s náboženstvom. Morzine nebolo výnimkou. Túto skutočnosť postrehli aj dobové periodiká. Vo viacerých článkoch sa objavil opis začiatku celej „epidémie“, čo bolo spájané s prvým svätým prijímaním. V tejto kapitole si však všímame aj ďalšie zmienky o úlohe cirkevných predstaviteľov v celej afére a spôsob, akým ich tlač prezentovala.

V septembri 1858 uverejnili *Morgen-Post* o Morzine článok s názvom *Spuckgeschichte* (Strašidelný príbeh). V Morzine sa mal vskytnúť záhadný úkaz. Autor upozornil, že už asi dva mesiace o tomto prípade informovala domáca a zahraničná tlač. Osoby trpiace príznakmi nazval autor ako takzvané posadnutých (*sogennante Besessene*) a upozornil, že záchvaty vyvolávali kostolné zvony, meno Krista alebo svätcov atď.¹⁸² *Deutsche Allgemeine Zeitung* upozornili, že záchvaty vyvolávali kostolné zvony, vyslovenie Kristovho mena a mien svätcov.¹⁸³ *Innsbrucker Nachrichten* a *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* napísali, že po počutí zvuku kostolných zvonoch alebo mene svätého začali postihnutí hrozne kliať a nadávať (*gräuliches Schimpfen und Fluchen*).¹⁸⁴

Fremden-Blatt, *Grazer Zeitung*, *Illustrierte Zeitung* a *Mährischer Correspondent Brünn* tvrdili, že choroba dosiahla hrôzuvzbudujúce proporcie. Vinu za rozmach autori nepriamo prisúdili Monsignorovi Magninovi, biskupovi z Annecy. Poukázali totiž, že počas požehnanja administrovaného biskupom došlo k vypuknutiu príznakov. Detaily choroby však v článku označili za nevysvetliteľné.¹⁸⁵

182 *Morgen-Post*, č. 240, s. 3.

183 *Deutsche Allgemeine Zeitung*, č. 207, s. 2.

184 *Innsbrucker Nachrichten*, č. 201, s. 1597; *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz*, č. 32 s. 13.

185 „*In diesem Jahre nun scheint die Krankheit wahrhaft grausenerregende Proportionen angenommen zu haben. Thatsache ist, daß sie in dem Augenblicke, in welchem Monsignore Magnin den heiligen Akt der Einsegnung administrirte, in der Kirche selbst zum Ausbruche kam.*“ *Fremden-Blatt*, č. 146, s. 7; *Grazer Zeitung*, 120, s. 3; *Illustrierte Zeitung*, č. 1092, s. 10; *Mährischer Correspondent Brünn*, č. 132, s. 3.

Podobne ako vyššie uvedené periodiká aj *Gemeinde-Zeitung* upozornili na vplyv biskupa: „*Keď chcel udeliť sväté požehnanie, tu vypukla hrozná choroba u viacerých v kostole prítomných žien hrôzuvzbudzujúcim spôsobom*“.¹⁸⁶

Gemeinde-Zeitung, *Linzer Tages-Post* a *Ost-Deutsche Post* dali začiatok „epidémie“ do súvilosti s prípravou na prvé sväté prijímanie. „Epidémia“ začala na jar roku 1857 u desaťročnej Peronne Tavernier počas jej prípravy na prvé sväté prijímanie. Autori opísali dievča ako neobyčajne rozumné a jemné (*ungemein verständig und sanftmüthig*). Náboženskými myšlienkami sa zaoberala celý deň a noc a so svojimi kamarátmi hovorila len o nastávajúcej udalosti.¹⁸⁷ Prvý záchvat dali autori do súvislosti s cestou domov zo spovede v kostole. Peronne na ceste videla spadnúť dievča do rieky a neskôr v škole upadla do bezvedomia. Ďalší záchvat dostala v kostole.¹⁸⁸ Záchvaty začala dostávať aj Marie Plagnat, ktorá s Peronne pásala kozy. Mali sa vyskytovať u oboch päť až šesť krát denne.

Záhadnosť morzinského prípadu mali dokreslovať ďalšie detaily. Napríklad niektoré ženy v dedine ustavične obťažoval čierny pes a jedno dievča vraj videlo muža premeniť sa na vtáka a uletieť.¹⁸⁹ *Gemeinde-Zeitung* napísali, že nepochybovali o dobrej viery týchto oznámení. Nie je prekvapujúce, že dedičania chceli použiť zaklínanie diabla. S úspechom mali pomôcť púte za obrazmi svätcov v susedstve.¹⁹⁰ Podľa autorov je isté, že: „[...] *lekárstvo bolo neúčinné a ostala pozoruhodná príčina a bolesti a kŕče pribúdali, keď použili najjednoduchší prostriedok na ukludnenie nervov*“.¹⁹¹ Ľudia sa preto obrátili na podľa nich najúčinnější prostriedok – zaklínanie diabla. Ľudia mali žiadať dokonca vymietanie dobytká a domácich zvierat, čím sa článok z 29. 4. 1865 uverejnený v *Gemeinde-Zeitung* skončil.¹⁹² *Ost-Deutsche*

186 „*Als er eben den h. Segen ertheilen wollte, da kam die furchtbare Krankheit bei mehreren in der Kirche anwesenden Frauen in grausenerregender Weise zum Ausbruche*.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 41, s. 4.

187 „*Religiöse Gedanken beschäftigen sie Tag und Nacht, und sie konnte fast nur von der Freunde sprechen, die ihr das bevorstehende Ereigniß mache*.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 32, s. 6.

188 „*Eines Tages – es war am 14. März, als sie nach der Beichte aus der Kirche kam – sah sie ein kleines Mädchen in dem Fluß fallen, und fühlte einen großen Schrecken bei diesem Anblick. Einige Studen später, als sie in der Schule saß, sank sie plötzlich auf die Bank nieder und mußte nach Hause gebracht werden, wo sie eine Zeit lang in einem todähnlichen Zustande verblieb. Drei oder vier Tage später ereignete sich dasselbe in der Kirche, [...]*“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 32, s. 6.

189 „*Es gab Frauen, die beständig von einem schwarzen Hunde behelligt wurden, und ein Mädchen erklärte, daß sie einem Mann sich in einem Vogel verwandeln und wegfliegen sah*.“ *Ibidem*, s. 6; (*Linzer*) *Tages-Post*, č. 104, s. 3; *Ost-Deutsche Post*, č. 266, s. 1.

190 „*Auch Wallfahrten nach benachbarten Heiligenbildern wurden versucht und dieselben sollen in einigen Fällen wirklich Erfolg gehabt haben*.“ *Gemeinde-Zeitung* unabhängiges politisches Journal, č. 32, s. 6.

191 „*Gewißt ist, daß Arznei wirkungslos war, und es bleibt eine merkwürdige Thatsache, daß die Schmerzen und krampfhaften Zuckungen zunahmen, wenn die einfachsten Mittel zur Veruhigung der Nerven angewendet wurden*.“ *Ibidem*.

192 *Ibidem*.

Post pokračovali v dlhom článku ďalej. Rovnaký text ako *Ost-Deutsche Post* uverejnili aj *Linzer Tages-Post*. V oboch článkoch je uvedené: „*Veríme dokonca, že tieto zázraky videli, tak mocná ja sila predstavivosti. Veríme, že v ich prípade, tak ako vo veľa iných prípadoch, viera ich zmysly potlačila a že vnímanie bolo ich predstavivosti úplne podriadené.*“¹⁹³ Podľa autorov nie je teda vôbec prekvapujúce, že dedinčania požadovali exorcizmus. „Epidémiu“ autori prisúdili sile predstavivosti v spojení so silnou vierou.

Exorcizmus v Morzine bol podľa článkov vykonaný so všetkými obvyklými ceremóniami: „*Zaklínacie formuly, hrozné v každom čase, boli vrúcne opakované, keď explózia príznakov prerušila vyhánanie diabla.*“ Služiacich duchovných zasypalo rúhanie a nadávky. Situáciu zhodnotili autori ko príbeh zo stredoveku.¹⁹⁴ Cirkevný exorcizmus tak mal ostať vo väčšine prípadov bez úspechu.¹⁹⁵

Cieľom tejto podkapitoly bolo uviesť, ako vnímali dobové médiá súvislosť medzi „epidémiou posadnutosti“ v Morzine a cirkvou, resp. náboženstvom. Ako sme videli v podkapitole venujúcej sa kritike morzinského prípadu, *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* prisúdili vinu lokálnemu duchovenstvu. *Vereinigte Laibacher Zeitung*, *Fremden-Blatt*, *Grazer Zeitung*, *Illustrierte Zeitung* a *Mährischer Correspondent Brünn* pripísali vinu za zhoršenie epidémie biskupovi a jeho príchodu do Morzine. Viaceré články si tiež všímali, že aj keď sa ľud obrátil na vyhánanie diabla, exorcizmy boli neúspešné.

Záver

Hlavným cieľom tejto štúdie bolo analyzovať mediálny obraz hromadného posadnutia v Morzine. V rámci analýzy sme určili hlavné diskurzy mediálneho obrazu. Na základe týchto diskurzov sme rozdelili štúdiu do šiestich podkapitol. Každá z nich bola zameraná na iný kontext, v rámci ktorého periodiká prezentovali morzinský prípad. Pri analýze mediálneho obrazu prípadu hromadného posadnutia v Morzine absentovalo pri viacerých periodikách jasné ideové ukotvenie. Pri hodnotení periodík preto nebolo možné využiť komparáciu (napr. cirkevné vs. politické médiá). Prezentovaný bol preto spôsob, akým jednotlivé periodiká o prípade informovali a odlišná reprezentáciá periodík v rámci jednotlivých diskurzov.

193 „*Wir glauben, daß sie diese Wunder sahen, so mächtig ist die Einbildungskraft. Wir glauben, daß in ihren Fall, wie in so vielen anderen, der Glaube ihre Sinne bedrückte, und daß ihre Wahrnehmungen ihren Einbildungneg völlig diensbar wurden.*“ (Linzer) Tages-Post, č. 104, s. 3; Ost-Deutsche Post, č. 266, s. 1.

194 „*Die Geistlichen wurden mit Lästerungen und Scheltworten überschüttet, und es folgte ein Schauspiel von krampfhaften Gliederverrenkungen aller Art, gleich denen, von welchen die Geschichte des Mittelalters berichtet.*“ (Linzer) Tages-Post, č. 108, s. 3; Ost-Deutsche Post, č. 266, s. 2.

195 „*Die Exorcismus wirkten wohl die und da – aber größtentheils blieben sie ohne Erfolg.*“ Gemeinde-Zeitung unabhängiges politisches Journal, č. 33, s. 6.

Môžeme konštatovať, že prístup periodík k morzinskému prípadu bol rôzny. Neprekvapujúcim záverom je, že najviac periodík, spolu 11, spájalo údajné posadnutie s cirkvou, resp. jej predstaviteľmi alebo objektmi. Viaceré média, spolu deväť, sa pokúsilo o opis lekárskeho kontextu tohto prípadu. Rovnaký počet periodík sa k prípadu vyjadril kriticky a výsmešne. Tieto periodiká hodnotili celý morzinský prípad ako prežívajúcu poverčivosť. Vo väčšine prípadov je možné v článkoch zaznamenať viacero diskurzov. Napríklad noviny píšuce o odlahlosti Morzine zároveň označili prípad v Morzine za prežívajúcu poverčivosť a upozornili na zaostalosť Morzinčanov. Pri označení posadnutia v Morzine niektoré noviny využívali zjemňujúce až zosmiešňujúce výrazy ako Spuck alebo Gespenster. *Innsbrucker Nachrichten* publikovali článok *Die Spuckgeistererei* a *Morgen-Post* pod názvom *Eine Spuckgeschichte*.

S výnimkou *Troppauer-Zeitung* opisovali prípad v Morzine ako chorobu. Aj keď *Troppauer-Zeitung* nepoužili v texte slovo choroba, pripustili, že by sa týmto prípadom mali zaoberať lekári. Niektoré noviny, ako napr. *Innsbrucker Nachrichten*, pripúšťali, že ide o hromadnú duševnú chorobu, ktorej pôvod sa ťažko vysvetľoval.

Noviny nepripúšťali reálnosť posadnutia v Morzine, avšak upozornili na záhadnosť príznakov a samotnej choroby. Pripúšťali však, že v prípade duševných chorôb sa pôvod dal niekedy len ťažko identifikovať (*Morgen-Post*). Na samotnom fakte, že noviny nepripúšťali reálnosť morzinského posadnutia, ale označovali prípad ako chorobu, je možné vidieť posun v oblasti interpretácie posadnutia. Média odmietli možnosť nadprirodzenej príčiny príznakov Morzinčanov a v kontexte rozvíjajúcej sa psychiatrie a lekárskej vedy ich pripísali chorobe. A to aj v situácií, kedy sa pôvod tejto epidémie javil ako nejasný a záhadný.

O prípade sa média vyjadrovali ako o nezvyčajnom, zaujímavom alebo nevysvetliteľnom úkaze. Tlač si všimla príznaky spájané so stavmi posadnutia ako hovorenie cudzími jazykmi. Noviny opísali akúsi nezraniteľnosť a odolnosť voči bolesti posadnutých. Badaateľná bola dokonca snaha o akúsi gradáciu príbehu (*Linzer Tages-Post*). Na druhú stranu však stále písali o chorobe a posadnutých ako o pacientoch, ktorí prepadli poverám. Aj klerikálne *Wiener Kirchenzeitung für Glauben, Wissen, Freiheit und Gesetz* kritizovali miestne duchovenstvo a zaostalosť obyvateľov. Predstavenie morzinského prípadu ako záhady, či vykreslenie niektorých nezvyčajných príznakov a schopností posadnutých však považujeme skôr za snahu novín vzbudiť záujem čitateľa než akceptovanie nadprirodzeného pôvodu morzinského prípadu.

Na postoji novín je možné vidieť, že hromadné posadnutie síce považovali za hodné pozornosti, avšak najmä v kontexte prežívajúcich povier a hlbokoj zbožnosti, ktorá môže viesť k nesprávnym záverom pri prepuknutí ochorenia, sa snažili posadnutie interpretovať racionálne. Podľa *Deutsche Allgemeine Zeitung* mala poloha Morzine vplyv na rozvoj duševnej choroby, keďže tu mohla existovať predispozícia pre rozvoj duševných chorôb.

Deutsche Allgemeine Zeitung a *Morgen-Post* uvádzali, že niektorí pacienti v Morzine verili už pred vykazovaním príznakov na čarodejnice a strašidlá. Môžeme teda usudzovať, že práve táto pretrvávajúca viera mala podľa nich vplyv na to, akú podobu mal morzinský prípad. Noviny teda hľadali pôvod morzinského prípadu skôr v duševnom stave postihnutých, v vplyve prostredia a pod. V tomto pohľade je vidieť posun k modernému chápaniu prípadu posadnutia novinami.

Podobnosť niektorých článkov naznačuje, že noviny správy od seba prevzali alebo vychádzali zo spoločného zdrojového článku. Na druhú stranu v prípade Morzine sa s výnimkou *Illustrierte Zeitung* (ktoré publikovali rovnaký článok ako *Mährischer Correspondent Brünn* o sedem dní skôr) nevyskytujú doslovne prevzaté články a v každom z príspevkov sa nachádza vstup autora z daného periodika.

Predložená štúdia si za cieľ kládla ukázať, ako dobová tlač reflektovala prípad hromadného posadnutia v Morzine. V rámci štúdie boli identifikované hlavné diskurzy, ktoré boli následne analyzované v historickom kontexte.

Mgr. et Mgr. Peter Ondreička

Fakulta humanitných štúdií, Univerzita Karlova

ondreicka.ptr@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1052-7888

Resumé

Interpretation of the mass possession in Morzine by contemporary Austrian press

The case of the mass possession in Morzine basically lasted from 1857 until 1870. More than 200 inhabitants were affected by the mass possession. This possession case occurred in the relatively remote Alpine village of Morzine, which in 1861 became part of French territory. The majority of those affected were young women, in some cases even teenagers. At the very beginning of the case, the state authorities tried to intervene but they were not successful.

The main aim of the study was to analyse the reflection on the Morzine case by the contemporary print media. Altogether, 25 articles from various periodical print media were analysed. On the basis of the analysis of the periodicals, we identified several discourses. This paper is divided into six chapters, one focused on each discourse.

We confirmed that the reflection on the Morzine case by newspapers differed. The unsurprising conclusion is that most periodicals, altogether 11, associated the alleged possession with the church, specifically its representatives or sacral objects. Several newspapers described the medical context of this case. An equal number of newspapers were critical and adopted an approach that ridiculed the case. These print media assessed the entire Morzine case as a surviving superstition. In most cases, it is possible to record several discourses in one article. For example, newspapers writing about the remoteness of Morzine also described the Morzine

case as a surviving superstition and referred to the backwardness of the inhabitants.

With the exception of the *Troppauer-Zeitung*, all the newspapers included in this study described the case in Morzine as a disease. Although the *Troppauer-Zeitung* did not use the word «disease» in the text, it agreed that this case should be researched by doctors. Some newspapers, such as the *Innsbrucker Nachrichten*, claimed that it was a mass mental illness, the origin of which was difficult to explain.

The newspapers did not accept the reality of possession in Morzine, but pointed out the mystery of the symptoms and the disease itself. However, they admitted that in the case of mental illness generally, the origin is sometimes difficult to identify (*Morgen-Post*). The media described the case as an unusual, interesting, and unexplainable phenomenon. The press described symptoms usually associated with possession, such as xenoglossia. The newspaper also described the invulnerability and resilience to pain of those who were possessed. The Morzine case was not the only mass possession case in the 19th century but earned a lot of attention because of the number of women possessed and the duration of the case. This paper presented a group of contemporary articles and the different approaches used by the newspapers to reflect on such a case and on what subject they mainly focused.

